

Ұлыстың ұлы күні - Наурыз құтты болсын!

ҚАЗАҚҰНІ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№11-12 (933-934) 19.03.2021 жыл

НАУРЫЗҒА АБАЙ АРА ТҮСКЕН

...Алматыдағы Максим Горький атындағы Орталық мәдениет және демалыс саябағында жүз мыңнан астам адам жиналып, Кеңес Одағы кезінде қасақана тиылып тасталған Наурыз мейрамын атап өтті. 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісінен кейін, негізінен, бірыңғай қазақтардың мұншалықты деңгейде өткен үлкен басқосуы болған емес еді.

8
бет

КӨШІП КЕЛГЕН ҚАНДАСТАРҒА БІРДЕН АЗАМАТТЫҚ БЕРІЛУІ КЕРЕК КӨШ ҚАРҚЫНЫ 100 ЕСЕДІ АЗАЙЫП КЕТКЕН...

2012 жылдан бері миграцияның теріс айырма сальдосы 30 мыңның үстіне шықты, соның салдарынан сырт елдермен шекаралас солтүстік пен шығыс өңірлерде ауылдар босап қалуда. «Отандастар» қоры мәліметінше шет елдерде 7 млн-ға жуық қазақ тұрады. Бұл Қазақ халқының 50% пайызға, яғни жартысына жуығы. Олардың алдағы уақыттарда ассимиляцияға ұшырау қауіпі өте жоғары. Демографиялық аспектіде қазақ ұлты үшін бұл үлкен әлеует болып табылады. Қазір Қазақстанға қоныс аударуға ынталы шетелдік қазақтардың саны 1,5 млн. адамға жуықтайды. Осы адами ресурсты біз неге дұрыс пайдаланбаймыз? Кім кедергі?

4
бет

МЕМЛЕКЕТКЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ КЕРЕГІ ЖОҚ БОЛСА, ТІЛДІ КІМ, НЕ ҮШІН ҮЙРЕНЕДІ!?.

ПРЕМЬЕР-МИНИСТРДІҢ ЖАРТЫЛАЙ ЖАУАБЫНА ТОЛЫҚ ЖАУАП

Кезінде «15 жылдан бері мемлекеттік тілді аю да үйреніп алатын уақыт болды» – деп Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың өзінің ащы шындықты жайып салғанынан кейін де тағы он бес жыл өтті?! Енді тағы 30 жыл өтсе де, қазақ тілін ешкім үйренбейді, себебі Мемлекеттік тілді міндеттейтін заң жоқ! Тек қағаз жүзінде іс қағаздарын аударма арқылы ғана жоғарыға есеп берумен келеді. Ал іс жүзінде жағдай ауыр күйде.

6
бет

МӘЖІЛІС ТАРИХЫНДАҒЫ ТАРИХИ САУАЛ БОЛДЫ

14
бет

ЛАТИНИЦА В РК: НЕОБХОДИМО ИЗУЧИТЬ УЗБЕКСКИЙ ОПЫТ

28 января премьер-министр Аскар Мамин провел заседание Национальной комиссии по переводу алфавита казахского языка на латинскую графику. В октябре 2019 года президент Касым-Жомарт Токаев поручил усовершенствовать алфавит казахского языка на основе латинской графики.

12
бет

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

АЛМАТЫҒА «ЖАСЫЛ ҚАЛА» МӘРТЕБЕСІН ҚАЙТАРУҒА МІНДЕТТІМІЗ

Мемлекет басшысы Алматы қаласын одан әрі дамыту мәселелері жөнінде кеңес өткізді. Алматы өмір сүруге қолайлы және жалпыға бірдей тең мүмкіндік беретін қалаға айналуға тиіс екеніне тоқталып, осы мақсатқа жету үшін бірқатар міндет жүктелді.

Қасым-Жомарт Тоқаев бірінші міндет ретінде экономикалық даму мәселесін атап, бизнеспен «кері байланыс» орнатудың нақты әрі тиімді тетігін жолға қою қажеттігін жеткізді. Бұл ретте Президент қала әкімінің жанындағы Іскерлік кеңестің конструктивті жұмысын мысал ретінде келтірді. Президент бизнесті заңсыз араласудан қорғау мәселесін маңызды міндет екенін, бақылау-қадағалау немесе құқық қорғау қызметі кейпіндегі рейдерлік және бопсалауды болдырмау керектігін айтты. Сонымен қатар Президент шетелдік инвестицияларды қорғау мәселесіне назар аударды. Инвесторлармен дұрыс қарым-қатынас мемлекеттік органдар үшін міндет болуға тиіс. Сондықтан құқық қорғау органдары мен басқа да өкілетті құрылымдарға инвесторлардың жұмысына негізсіз араласуға болмайтынын ескертті.

— Қазіргі күрделі кезеңдегі біздің басты міндетіміз — жұмыссыздықтың күрт көбеюіне, жұмыс орындарының жаппай

қысқаруына және тұрғындар табысының азаюына жол бермеу. Сонымен бірге іскерлік белсенділікті сақтау үшін бизнесті ынталандыру өте маңызды, — деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев өз сөзінде әлеуметтік салаға назар аударды. Президент ерекше күтімге мұқтаж жандарды қолдаудың және оларға барынша қолайлы орта қалыптастырудың маңыздылығын жеткізді. Қасым-Жомарт Тоқаев бұл мемлекеттің әлеуметтік саладағы басты міндеттерінің бірі деп атап өтті.

Президент әкімдікке мектептегі, балабақшадағы орын тапшылығын кезең-кезеңімен азайтудың жоспарын жасау туралы тапсырма берді. «Былтыр екі-ақ жаңа мектеп бой көтерді. Бес мектептің жанынан

қосымша ғимарат салынды. Орын саны бар-жоғы төрт мыңға көбейді. Сонымен бірге небәрі 670 орындық төрт балабақша ашылды. Екі миллион тұрғыны бар қала үшін мұның қай-қайсысы да жеткіліксіз» — деді Мемлекет басшысы. Мемлекет басшысы Алматы үлкен айналма күре жолы, Абай даңғылы мен «Алтын Орда» базары жанындағы жол айрығының құрылысын сынап, әкімдікке қала құрылысының интерактивті картасын әзірлеуді тапсырды.

«Жасыл» алапты біртіндеп кеңейту де өзекті міндет болып отыр. «Қаланы көгалдандыру мәселесінде науқаншылыққа, ұқыпсыздыққа және әлдекімдердің мүдделерін қолдауға жол берілмеуі тиіс. Алматыға «жасыл қала» мәртебесін қайтаруға міндеттіміз, — деді Мемлекет басшысы.

ТҮРКІСТАН ЖАСЫЛ ЖЕЛЕК ЖАМЫЛАДЫ

Түркістан облысының аумағында 2025 жылға дейін 110 мың гектардан астам жерге 170 млн. ағаш отырғызылады. Жасыл желектің басым бөлігі облыс орталығында егіледі.

Ауқымды шара Мемлекет басшысының халыққа Жолдауындағы тапсырмасына сәйкес жүзеге асуда. «Табиғат күніне» орай өткізілген акцияда 180 гектар жерге 3 мыңнан астам ағаш отырғызылды. Ағаш егуге 200-ге жуық қызметкерлер

жұмылдырылған. Түркістан облысында 3 млн. 131 мың гектар орман қоры бар. Облыс әкімінің баспасымен, Түркістан қаласы Бастамасының жобасына сәйкес, қала айналасынан 7 700 гектар аумаққа «Жасыл белдеу» құру жоспары жыл соңына дейін толық жүзеге асады. Сонымен қатар, «Жасыл белдеу» аумағына 7000 га жерге жапырақты және сексеуіл көшеттері мен тұяқты егілді. Жыл соңына дейін оның көлемі 20 мың гектарға жеткізу жоспарланған. Орман ағаштарын күтіп-баптау мен

толықтыру шараларына облыстық бюджеттен 179 млн. теңге бөлінген. Бүгінде орман тұқым бақтарының көлемі екі есе ұлғайып, 730 гектарға жеткен. Жыл сайын 40 миллионға дейін әртүрлі ағаш көшеттерін өсіру жоспарланған. Түркістан қаласын көгалдандыру жұмыстары қарқынды жүзеге асып келеді. Ғылыми есептеулер бойынша 1 гектар орман жылыда 18 млн. текше метр ауаны тазартады. Немесе, сол орман бір күннің ішінде 11 тонна улы көмірқышқыл газдарын бойына сіңіріп, ыдыратып отырады.

ЖАЗУШЫҒА ЕСКЕРТКІШ ОРНАТЫЛДЫ

Алматыда белгілі жазушы, әдебиеттанушы қазақ, әдебиетінің көрнекті өкілі Герольд Бельгерге ескерткіш қойылды.

Ескерткішті салтанатты түрде ашу шарасына Қазақстанның Мемлекеттік хатшысы Қырымбек Көшербаев, Мәдениет және спорт министрі Ақтоты Райымқұлова, Алматы әкімі Бақытжан Сағынтаев, елімізге танымал акын, жазушылар мен зиялы қауым өкілдері қатысты.

Қырымбек Көшербаев Қазақстан Президентінің құттықтау хатын оқып берді. «Халқымыз «Ғараға» деп құрмет тұтқан Герольд Карлович саналы ғұмырында ұлтымыздың әдебиеті мен мәдениетін өркендетуге, қазақ тілінің қарыштап дамуына айрықша үлес қосты. Бала шақтан дала демократиясын бойына сіңіріп өскен қарымды қаламгер ұлт руханиятындағы өткір де өзекті мәселелерді де әрдайым бүкпесіз айтып, қоғамда талқылап, оларды шешу жолдарын ұсынып отырды. Ең

бастысы, жазушы Герольд Бельгер өзінің өмірі мен өнері арқылы бірлігі жарасқан біртұтас Қазақстан халқын қалыптастыру ісіне қалтқысыз қызмет етті», — деп жазылған Қ.Тоқаев жолдаған хатта. Ескерткіш Жамбыл мен Ш.Уәлиханов көшелері қиылысының солтүстік бөлігіндегі саябаққа қойылды. Жазушы осы мандағы үйде тұрған және үнемі осы саябақта жүргенді ұнатқан.

Герольд Бельгер «Ауыл шетіндегі үй», «Даладағы шағалалар», «Алты асу», «Тас өткел», «Бауырластықтың жанды бейнесі», «Созвучие», «Уақытпен бетпе-бет», «Мотивы трех струн», «Гете и Абай», «Родство», «Земные избранники» зерттеу еңбектерінің, жекелеген әңгіме, мақалалары енген 25-ке жуық жинақтардың авторы. Қазақстан Жазушылар одағының Б.Майлин атындағы сыйлықтың, Президенттің бейбітшілік пен рухани татулық сыйлығының иегері. «Достық» орденімен марапатталған. Жазушы 2015 жылдың ақпан айында 81 жасқа қараған шығында өмірден озды.

КӘСІПКЕРЛІКТІ ҚОЛДАУ – ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕ

ҚР Премьер-Министрі Асқар Мамин Кәсіпкерлік мәселелері жөніндегі жобалық офис отырысын өткізді. Оған «Атамекен» ҰКП төралқа төрағасы Тимур Құлыбаев, Үкімет мүшелері, аймақ әкімдері, өңірлік кәсіпкерлер палаталарының басшылары қатысты.

Үкімет мақұлдаған кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау шаралары министрлігі Ұсет Ерғалиев баяндама жасады. «Атамекен» ҰКП төралқа төрағасы Т. Құлыбаев биылғы 11-12 наурызда экономиканың неғұрлым зардап шеккен салаларындағы бизнес өкілдерімен өткен қосымша кездесулердің қорытындысы бойынша кәсіпкерлікті дамытудың 59 жүйелі салалық мәселесі айқындалғанын атап өтті. «Атамекен» ҰКП ұсынған мәліметтер негізінде Премьер-Министр мемлекеттік органдар мен ұйымдарға жеке секторды қолдаудың қосымша шараларын, оның ішінде ШОБ-тың кредиттеуге қолжетімділігін одан әрі кеңейту, бизнеске реттеушілік және фискалдық жүктемені

төмендету, отандық өндірушілердің мемлекеттік сатып алуларға, оффтейк-келісімшарттарды қолдануды кеңейтуді қоса алғанда, жер қойнауын пайдаланушылардың және «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ-ның сатып алуларына қатысу әлеуетін дамыту арқылы қарауды тапсырды. Пысықталып жатқан шаралар аясында өңірлерде ауыл шаруашылығы өнімін өндіру және қайта өңдеу шарттарындағы айырмашылықты ескере отырып, АӨК-те субсидиялау жүйесі жетілдіріледі, сондай-ақ ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер үшін қаржыландырудың қолжетімділігі артады. Үкімет басшысы реттелетін сатып алулардағы жергілікті қамтуды бақылауды, өңірлердің экономикалық картасын уақытылы әрі сапалы толықтыруды қамтамасыз етуді, отандық кәсіпорындардың өндірістік қуаттарын жүктеу мақсатында оларды паспорттауды аяқтауды және микроқаржы ұйымдарын құруды жеделдетуді тапсырды. «Біздің міндетіміз — бизнесті жүргізуге қажетті жағдайларды жетілдіру және кәсіпкерлік саласындағы өзекті мәселелерді жедел шешу», — деді А. Мамин.

ОҚЫТУШЫЛАР ЖАЛАҚЫСЫ ӨСЕДІ

Білім және ғылым министрі Асхат Аймағамбетов арнайы бұйрыққа қол қойып, қазақстандық оқытушылардың жалақылары ресми түрде көтерілетін болды. Оқытушылар енді 200-ден 400 мың теңгеге дейін жалақы алады. Айлықтағы өзгеріс тек отандық университеттерге қатысты болмақ.

Бір апта бұрын сенаторлар жоғары оқу орындары педагогтерінің орташа жалақысының 120 мың теңге көлемінде және оқытушылардың айлығы ауылдың мұғалімінен қарағанда өте аз екенін айтқан болатын.

Осы ескертуді назарға алған министрлік жаңа оқу жылынан бастап оқытушылар біліктілігіне қарай 200-ден 400 мың теңгеге

дейін жалақы алатын мүмкіндік жасамақшы. Оқу орнының өкімшілігі мұғалімдерді қосымша ынталандырып, оларға сыйақы да бере алады. Білім министрлігі университет басшылары шығындарды қайта қарап, алдына есептеу үшін бұл бұйрықты әдейі, жарты жыл бұрын жариялап отырғанын хабарлады

КӨПБАЛАЛЫ АНА АЛДАНЫП ҚАЛДЫ

Ақтөбеде шенеуніктер волонтерлардың елге берген көмегін өздері жасаған жақсылық секілді көрсетпек болған. Тіпті облыс әкімінің өзі құны көк тиын тұрмайтын 2 миллион теңгенің сертификатын көпбалалы анаға табыстаған.

Әкімдіктегілер қайырымды жандық көрсеткен көмегін сертификатқа жазып бергендерін мойындады. Анау-мынау емес, аймақ басшысының өзі 2 миллионның сертификатын салтанатты түрде табыстағанда құтөбелік Айсұлу Күздібаеваның қуанышында шек болмапты. Оңдасын Оразалиннің ұстатқаны құны жоқ құр қағаз екенін кейін білген.

Жатақхананың аядай бөл-

месінде бес баласымен тұратын Айсұлу жыл басында әлеуметтік желі арқылы елден көмек сұраған. Сол кезде волонтерлар керек-жарағын алып беріп, бөлмесіне жөндеу жүргізіпті. Ал әкімдік тарапынан ешқандай қолдау болмаған. Яғни, сертификаттағы сома волонтерлар жасаған жұмыс пен сатып алып берген жиһаздың сомасы. Шолоп волонтерлер көпбалалы анаға сертификатты табыстағанда осыны ескерткенін, яғни қағаздың құны жоқ екенін айтқандарын алға тартып, ақталып өлек.

Бес баланың анасы Айсұлу Күздібаеваның атында баспана жоқ. Тұрып жатқан жатақханадағы бөлмесін туыстары берген. Ал әкімдіктегілер көпбалалы анаға баспана беруге қазір мүмкіндік жоқ деп отыр.

Біздегі мемлекеттік немесе қоғамдық қор атаулының саны мен ондағы қаржы көлемін анықтау жылдан жылға қиындап бара жатқан секілді. Олардың қызметі жайындағы ақпаратты жалғанның жарығына шығарып, жалпақ жұртшылыққа жария ету де оңай емес. Сұрау салсаң ҚР Азаматтық кодексінің 126-бабына сүйеніп «коммерциялық құпия» деп бетіңе бажырайып қарап тұрады. Өздері қажет деп тапқан мәліметтерді ғана жариялап, ал «коммерциялық құпиясын» жасырып қалады. Оны тек қана арнаулы құзырлы орындар ғана тексере алады. Содан барып түрлі айла-шарғымен қаржы жымқыру жаппай орын алып жатады. Ондай мысалдарды жүздеп келтіруге болады. Солай бола тұрса да қолданыстағы осы бір заңды бүгінгі ашықтық талаптарына орай қайта қарау ешкімнің ойына келген емес. Шындығында, қорлардың немесе бизнестегі кәсіпорындардың өз халқынан жасыратын қандай құпиясы болуы мүмкін?..

ҚОРЛАР ХАЛЫҚТЫ ҚАШАНҒЫ ҚАНАМАҚШЫ?

Жақында ғана Мәжіліс депутаты Аманжан Жамалов Әлеуметтік медициналық сақтандыру қоры (ӘМСҚ) жұмсалған қорға қаражат туралы наразылығын білдіріп, премьер-министр Асқар Маминге депутаттық сауал жолдағанын білесіздер. «2019 жылы Әлеуметтік медициналық сақтандыру қорының (ӘМСҚ) әкімшілік шығындары 5,8 млрд теңгеден асты. Жүзеге 4,4 млрд теңге жұмсалды. Егер Қорда жұмыс істейтін 850 қызметкерге бөлсек, әрқайсына айына 434 мың теңгеден келеді. Бұл елдегі орташа жалақыдан екі есе жоғары», – делінген мәжілістен сауалында. Аманжан Жамаловтың айтуынша, ӘМСҚ қаржылық есебінен басқарманың төрт мүшесіне шамамен 77 миллион теңге, яғни, әрқайсысына 19 миллион теңгеден сыйақы төленген. Ненің құрметіне? Міне, қайда жатыр «коммерциялық құпия» дегеніңіз! Өздері қорға құйған ақшасын халықтан құпияландыру қай сасқандық? Мүсқа, осы себептен ӘМСҚ басқарма төрағасы өз жалақысын жария етуден бас тартып, азаматтардың жарналары мен аударымдары есебінен қамтылатын мемлекеттік қорға қытысты коммерциялық құпияны алға тартып отырған болар – деді сұпайылық сақтаған Жамалов. Өйткені, қантарда ӘМСҚ басшысы Болат Төкежанов деректердің құпиялылығын сылтауратып, қызметкерлері мен өзінің алатын жалақы мөлшерін жариялаудан бас тартқан көрінеді. Айта кетелік, Б.Төкежанов ҚР Президенті сынына ұшыраған Айбатыр Жұмағұлов қызметінен босатылғаннан кейін ӘМСҚ басшысы болып тағайындалған болатын. Қолында мол құзыры бар Мәжіліс депутатының өзі мәліметті айлап жүріп әзер алса, мұндай басшылар БАҚ өкілдерін маңайына жолатпаса анық. Сонда қарапайым халық туралы шынайы мәліметті қайдан алуы керек? Өйткені, олардың денсаулығын сақтап, сырқаттарын емдеу осы қор қаржысына тікелей байланысты емес пе?

Басқалардай емес, Аманжан Жамалов есеп-қисап жағын жақсы білетін маман. Мәжілістің төрт сайланымында депутат болып отырған ол экономика ғылымының докторы, Мәжілістегі қаржы және бюджет комитетінің мүшесі.

Қандай да, болса «коммерциялық құпияның» сырын ашып беруге бүгінгі күзреті мен біліктілігі әбден жетеді. Өкінішке орай, оның дауысын сирек естіміз. Ал еліміздегі экономикалық былықтардың, барлық саланы жайлап алған жемқорлықтың есепсіз көп екенін ескерсек, біздің депутаттар күніне бір емес, негізсіз шығынға, ұрланып жатқан қаржыға байлауға мүмкіншіліктері бар. Халық сайлаған депутат ретінде олар жемқорлықтың бетін ашып, онымен күресуге тікелей міндетті. Өйткені, еліміздің дамуына бірінші кезекте осы жемқорлық кедергі болып келеді.

А.Жамаловтың мәліметінше 2020 жылғы тамызда ӘМСҚ қызметкерлеріне түрлі шегерімдерді есепке алмағанда сол кездегі штаттық кесте бойынша менеджер лауазымындағыларға – 170 000 теңге, аға менеджерге – 250 000 теңге, әкімшілік басқарушыға – 300 000 теңге, басқарма мүшелері, оның ішінде басқарма төрағасына – 850 000 теңге айлық төлеғанын не үшін, қандай ерен еңбектері үшін? Олар бар жоғы қорға келіп түскен ақшаны мақсатты бағыттарға бөлуші оператор қызметін ғана атқармай ма? Адамдарды өздері емдеп, ота жасап жатқан жоқ. Қор мамандары экономикалық тиімділігі жоғары жаңалық ашып, оны өндіріске енгізіп пе? Жаңағы менеджерлер қақаған қаңтарда, шыжыған шілдеде құрылыс жүргізіп, жер астынан кен қазып шығарып, елімізге мол пайда келтіріп жатпағаны да белгілі. Керісінше адамдардың медициналық қорға бала-шағасының аузынан қағып, жалақысынан жырып салған ақшасы есебінен өздеріне шамадан тыс жоғары айлық тағайындап алып, өз халқын қанап отыр. Тұрасын айтсақ тонап жатыр. Сол айлыққа төленген артық қаржы адамдардың емделуіне жұмсалуды тиімді етпейді. Бұл да жеңілдік жымсығуының бір түрі. Сондықтан депутат өз сауалында сұрақты А. Маминге төтесінен қойып, заңсыз берілген артық ақшаны қайтарып, халық қаржысына қол сұққандарды қылмыстық жауапқа тарту қажеттігін талап ету керек еді. Жамалов бюджеттен тыс қор қызметіне жариялық енгізу үшін еңбекақы мен әкімшілік шығыстарға арналған барлық бапты ашып көрсете отырып, бекіту

қажет деп есептейді. Оның бастамасы ретінде 2020 жылға арналған бюджеттен тыс қор шығыстары туралы ақпаратты жариялау қажет екенін айтты. Өте дұрыс талап! «Үкімет бірыңғай әлеуметтік қор құру арқылы әлеуметтік қамсыздандырудың бюджеттен тыс жүйесін шоғырландыру мәселесі бойынша Мемлекет басшысы тапсырмасын орындауы керек» - деді депутат. Кемшілікті көрсетіп айту міндет болғанмен, оның орындауын да бақылап, үкіметтен талап ету қажет. Онсыз жолданған

дардан соң қайта жаңғыртылған осы ӘМСҚ алғашқы құрылған кезінен-ақ үлкен күдік тудырғанды. Бұл туралы біздің басылым жазған болатын. («Қазақ үні», «Медициналық сақтандыру қоры кімнің мүддесін қорғайды?» 2017 ж. 16 мамыр.) «Халық арасында түсіндіру жұмыстары ақсап тұрғанмен, әлі қор деген аты ғана бар да заты жоқ мекемеге соқыр тиын түспесе де, болашақ медициналық сақтандыру қорының келешек қызметкерлері өздеріне қомақты жалақыларын бекітіп

сақтау бірінші кезектегі ең маңызды мәселе. Ұлт болашағына тікелей қатысты осы ұлы міндетті іске асыратын медицина саласы ақсап жатыр, оның өзін алдымен сауықтыру қажет. Денсаулық саласын дамыту үшін қаншама реформалар жасалды. Соның бірі осы – медициналық сақтандыру қоры. Қорға қаржы құйған адам тегін, сапалы медициналық қызмет көруі керек. Жоба бойынша дөп солай болуға тиісті. Ал, іс жүзінде ше? Іс жүзінде әдеттегідей, бәрі керісінше. Заманауи жабдықталған емханада көптеген мамандар таптырмайды. Амалсыздан ақылы емханалардағы мамандарға баруға тура келеді. Арнайы есепте тұрған ауруларға дәрі жетіспейді, жеткен күнде сапасыз, әсері әлсіз арзанқолды препараттарды береді. Дәрі-дәрмекпен елімізді қамтамасыз етуге тиісті «СК-Фармация» кәсіпорнының былықтары бүкіл әлемге әйгілі болды. Операция жасауды ақылы етіп алғалы қашан. Бірде Мәжіліс депутаттарымен аймақтарды аралап жүргенде бір аурухана бас дәрігеріне «Сіздер хирургтерге айлық бермейсіздер ме? Неге олар ота үшін ақша алады?» деп сұрағанымыз бар. Депутаттың көзіңше «Айлық алады, ақшаны беретін пациенттердің өздері» деген жайбарақат жауабын естідік. Медициналық құрал-жабдықтар мемлекет есебінен сатып алынады. Сонда ол хирург неге аурулардан қосымша ақша алуы керек? Бұндай жағдай еліміздің барлық аймақтарында кеңінен орын алған, тіпті ақылы отаны заңдастырып жібергендей. Тіс жұлғыз, түрлі операциядан кейін гепатит ауруын жұқтырған адамдар саны өте көп. Бұл салада тазалық та тәртіп те жоқ қашан болатыны да белгісіз...

Жалпы қор атаулыға халықтың күдікпен қарайтындай жөні бар. Негізгі құрылтайшысы және иесі ҚР Үкіметі болып табылатын, қомақты қаржыны қолында ұстаған «Самұрық-Қазына» ұлттық әл-ауқат қорының да «коммерциялық құпиясы» мол. Белгілі саясаткер Өмірзақ Шөкеев басқарып тұрғанда аспандаған айлықтарын айтпаған күннің өзінде 2016 жыл қорытындысы бойынша директорлар кеңесінің әрбір мүшесіне 90 миллион теңгеден бонус беріп мырзалық жасағанын білесіздер. Әрине өз қалтасынан емес, халықтың қоржынынан. Бұл мәселе Мәжілісте айтылып, халық наразылығын тудырғанды. Кейін «Өзім бір тиын да алған жоқпын» деп ақталған Ө.Шөкеев қордың негізсіз шығынын барынша шегеріп көрсетуге тырысты.

Халық қаржысын ұрлаудың түрлі жолдарын жасап алғандар бүгін де қарап жатқан жоқ. Еншілес компаниялар ашып алып, сол арқылы мемлекет қаржысын қымқыратындар азайды деп айту қиын. Бұл туралы да кезінде жазған болатынбыз. («Қазақ үні» «Бұл не деген батпан құйрық?» 9 қыркүйек, 2015 ж., «Үй ішінен үй тігудің қажеті қанша?» 18 маусым, 2017 ж.). Айттың не, айтпадың не, жемқорлық жеңісті жолын жалғастырып келеді. Сол «жеңісті шерудің» алдыңғы қатарында қолында билігі бар лауазымдылар тұрғаны құпия емес. Құн сайын ұсталып жатқан жемқорлар соған нақты дәлел. Бұл мемлекет бақылауындағы қорға қатысты әңгіме. Ал қоғамдық негізде қайырымдылық және басқа да бағытта құрылған жеке қорларда не болып жатқаны белгісіз. Оны бір Құдай ғана біледі...

депутаттық сауалдың мәнісі болмайды, әдеттегідей нәтижесіз қалады. «Ит үреді, керуен көшеді» салатын біздің атқарушы билік өз бетімен қимылдамасы анық. Жүз рет айтып, он рет көзін шұқып көрсеткенде, мемлекет басшысы арнайы тапсырма бергенде ғана еріне қозғалатынын көріп жүрміз. Осыған орай үкімет құрамында отырған халық қызметшілерінің лауазымына сай еместігін майшаммен қарайтын кез келген сияқты. Керек болса өз міндеттерін дұрыс атқара алмаған үкіметті толықтай отставкаға жіберген жөн. Өйткені олар мемлекеттік бағдарламалар мен халық талабын уақтылы орындай алмай отыр. Сол кемшіліктерін түзетуге деген ниеттері де байқалмайды.

Сондай-ақ, депутат Аманжан Жамалов басқа да қорлар шығыны туралы біраз мәліметтер келтірді. «2019 жылы БЖЗК әкімшілік шығыны – 11,8 миллиард теңгеден, Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорында – 1,9 миллиард теңгеден асты. Мұндай шектен тыс шығындарға халықтың назар аударуы орынды. Азаматтар әдеттегі қазынашылық функцияларын орындайтын осы қорлар қызметінен қайтарым мен пайда көрмейді», – деді ол. Дұрыс айтқан, халықтың ақшасын қалай болса солай жұмсап жатса қара су мен кара нанға қарап қалған қарапайым адамдар наразылық білдірмегенде қайтеді? Басылымдар жазып, телеарнақарып қарағандарды көрмедік. Сонда халық міндетті түрде митингке шығу қажет пе? Біздегі толып жатқан әрбір мәселе үшін шеруге шығу керек болса адамдарымызға жыл он екі ай аланда түнеуге тура келеді. Осы жылдар бойы негізсіз жұмсалған миллиардтарға қаншама мектеп, қаншама емхана, қаншама баспана тұрғызуға болушы еді. Бір рет ұрланып халықты тақырға отырғызған, ондаған жыл-

үлгеріпті. «2019 жылға дейін қордың 918 қызметкері болады. Оның 168-і орталық аппаратта, қалғаны өңірлік филиалдарда қызмет етеді. 2018 жылға қарастырылған орташа жалақы 410 мың теңге», – деді бұл жайында Міндетті медициналық сақтандыру қорының төрайымы Елена Бахмутова. «Қаржы саласының ханшайымы» деуге тұрарлық тәжірибелі де білікті, елімізге жақсы танымал маман Бахмутова ханым босқа айтпайтынын білеміз. Бірақ бұл жолғысы атып алынбаған аюдың терісін бөліске салғандай көрініс болып шыққанын өзі де аңғармай қалған секілді. Мықты қаржыгер, білікті экономист болса да төрайымның медицина саласына үш қайнаса сорпасы қосылмайтыны көрініп тұр. Сала жұмысын жөндеймін деген адам алдымен аппаратшыларды емес, дәрігерлерді қамтып қарастырады еді...» – деп жазғанбыз. Ол жылдары дәрігерлердің айлығы 50-70 мыңның аралығында болатын. Қор қызметкерлеріне бірден 400 мыңнан аса айлық тағайындаған Бахмутова дәрігерлердің бетіне қалай ұялмай қарағаны біз үшін белгісіз. Міне сол күдігіміз бен болжамымыз дәл келді. Өкінішке орай, халықтың күдігі мен наразылығын алға тартқан ол мақаланы аталмыш қордың тізгінін ұстап отырғандар көзіне де ілмеді. Үкімет те үнсіз қалды. Ақыры міне, содан бері төрт жыл өткенде Мәжіліс депутаты сол кемшіліктерді көріп, пайдалы жолды көрсетіп, тамақ қалды да халықтың қаншама қаржысы заңсыз жұмсалып, біреулердің қалтасында кетті. Қаншама адам ела алмай қиналды, қаншама адам соның кесірінен көз жұмды. Бұл біздің үкіметтің халық үніне құлақ аспайтынын көрсетеді.

Біздің бірінші байлығымыз, басты капиталымыз – адамдарымыз екені Атазаңымызда тайға таңба басқандай анық жазылған. Сол адамдарымыздың денсаулығын

КӨШІП КЕЛГЕН ҚАНДАСТАРҒА БІРДЕН АЗАМАТТЫҚ БЕРІЛУІ КЕРЕК КӨШ ҚАРҚЫНЫ 100 ЕСЕДЕЙ АЗАЙЫП КЕТКЕН...

ҚР Парламенті Мәжіліс депутаты Қазыбек Иса Қазақстан Республикасы
Премьер-Министрі А.Ұ.Маминге депутаттық сауал жолдады.

КӨШ КӨБЕЮІ ҮШІН КӨШІ-ҚОН АГЕНТТІГІ ҚАЙТА ҚҰРЫЛУЫ ТИІС

Биыл Тәуелсіздігіне 30 жыл толатын Қазақстан үшін халық санының көбеюінің маңызы зор. Ал басты қауіптердің бірі де осы халық санының азаюынан туындайды.

ҚР Президенті Қ.Тоқаев «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» атты бағдарламалық мақаласында: «Соңғы жылдарда түрлі себептерге байланысты бәсеңдеп қалған қандастар көшін барынша қолдап, оларды солтүстік және шығыс өңірлерге орналастыруды жандандырамыз» деп атап көрсеткен болатын.

Аумағы бойынша әлемде 9-орынды, халық саны бойынша 64-орынды иеленген Қазақстан әлемде халықтың орташа тығыздығы бойынша БҰҰ таныған 195 тәуелсіз елдер тізімінде 184-ші орында. Бізде бір шаршы км – 6,7 адамнан – 76 адам, әлемдік орташа көрсеткіш – 56 адам.

2012 жылдан бері миграцияның теріс айырма сальдосы 30 мыңның үстіне шықты, соның салдарынан сырт елдермен шекаралас солтүстік пен шығыс өңірлерде ауылдар босап қалауда.

«Отандастар» қоры мәліметінше шет елдерде 7 млн-ға жуық қазақ тұрады. Бұл Қазақ халқының 50% пайызға, яғни жартысына жуығы. Олардың алдағы уақыттарда ассимиляцияға ұшырау қауіпі өте жоғары. Демографиялық аспектіде қазақ ұлты үшін бұл әлеуметтік болып табылады. Қазір Қазақстанға қоныс аударуға ынталы шетелдік қазақтардың саны 1,5 млн. адамға жуықтайды. Осы адами ресурсты біз неге дұрыс пайдаланбаймыз? Кім кедергі?

Тұңғыш Президент – Елбасы жұлғымен басталған Ұлы көшке де биыл 30 жыл толады. Осы уақытта елімізге 1 миллионнан астам қандастарымыз келді.

Алайда, соңғы жылдары көші-қон тым баяулап, кедергі қатты көбейіп тұр. 1993-2021 жылдар аралығындағы бөлінген квота кестесіне қарасақ, адам саны 100 еседей азайып кеткен. 1993 жылы енді ел болып, есімізді жиып, етегімізді жауып жатқанда 60 мыңдай (10 мың отбасы), 2009 жылы 100 мыңнан аса адам (20 мың отбасы) қабылдаған Қазақстан ел Тәуелсіздігінің 30 жылдығында 1426 адамға ғана квота бөлді. Осыншама, бұрынғы межеден 100 еседей азайып, анти-рекордқа жететіндей басымызға не күн туды?

Бұның бірден бір себебі, кезінде көші-қонды жандандырған Көші-қон агенттігінің жойылып, миграциямен айналысу әр министрлікке, квотаға ұсыныс беру әр облыс әкімшілігіне берілгенінен болып тұр. Әкімдер шетелдегі

қандастарымызды шақыруға оларды орналастырудың қиындығынан қашып, елдің ойрылып отырғандықтан, барлық облыстарда квота бөлу күрт төмендеп кеткен. Мысалы, Атырау мен Батыс Қазақстан облыстары 2017-2021 жылдары бес жыл қатарынан квота бөлуге бір де бір адам ұсынбаған? Ол облыстарға еліміздің стратегиялық мақсаты – халқымыздың санын қандастарымызбен көбейтудің қажеті болмағаны ма?

Ал 2012-2017 жылдар арасында қатарынан 6 жыл бойы еліміз бойынша қандастардың келуіне бір де бір квота бөлінбеген?!

Демек, бүгінгі таңдағы квота жүйесі мемлекеттің көші-қон және демографиялық саясатына ешқандай оң әсерін бермеуде.

Сондықтан бүгінде бірнеше министрлікке шашырап кеткен басқармаларды бір органға жинап, Демография және көші-қон жөніндегі Агенттікті қайта құру қажет. Қаранды жылына 20 мың отбасыға жеткізу керек.

ҚАНДАСТАРҒА БІРДЕН АЗАМАТТЫҚ БЕРІЛУІ КЕРЕК

Екіншіден қандастарымыздың Азаматтық алу мәселесі әлі қиындықтан шыға алмай келеді.

Ресей, Израиль және т.б мемлекеттерде Азаматтық алу үшін бір ғана құжат талап етіліп, мәселе бір күнде шешіліп, кең байтақ жерімен салыстырғанда халқы өте аз Қазақстанда 48 құжат жинау керек. Оның бәрін жинаймын дегенше, алдында алған құжаттардың мерзімі өтіп кетіп жарамсыз болады.

Біз де ұлты қазақ қандастар үшін керек құжат санын барынша шектеп, бірден Азаматтық берілетіндей тиіс.

Қазақстанның Азаматтығын алудағы басты талап – «Ақ жол» партиясы ұсынғандай, Қазақ тілін білуден емтихан тапсыруы керек.

ҚАЗАҚТЫҢ ҚАЗАҚ ЕКЕНІН КІМ АНЫҚТАУЫ КЕРЕК?!.

Осы Азаматтық алуда жинайтын қаптаған құжат саны аздай, кейінгі кезде тағы бір қиын кедергі – шетелдегі Қазақтардың өздерінің Қазақ екенін дәлелдеу, оны құжат жүзінде рәсімдеу ең басты мәселенің бірі болып отыр.

Ол, қазақтың қазақ екенін растайтын құжатты бұрын 1992 жылғы 23 қыркүйекте шыққан Қазақстан Республикасы Министрлер Кабинетінің №791 қаулысына сәйкес «Дүниежүзі қазақтарын қауымдастығы» беретін.

Алайда, бұл №791 қаулы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2005 жылғы 9 ақпандағы №124 қаулысымен күшін жойғанымен де Қазақстанға көшіп келген қандастардың азаматтық алуына қауымдастықтың анықтамасы жауымдастықтың бұл құжатымен 2017 жылға дейін заңды негізі болмаса да, қалыптасқан тәжірибе ретінде жалғасып келген.

Қауымдастық тарапынан анықтама беру тоқтағаннан кейін, мәселе қандастар арасындағы қоғамдық ахуалға әсер ете бастады, әлеуметтік желілерде үлкен талқыға түсіп, резонанстық жағдайлар бүгінгі күнге дейін жалғасып келеді.

Сонымен, 2017 жылдан кейін 4 жылда бұл шаруамен ешкім айналыспай, ақырында қазақ екенін дәлелдейтін анықтама ала алмай, қаншама қазақ Қазақ еліне келе алмай жүр, келгені әлі Азаматтық ала алмай жүр.

Сондықтан «этникалық қазақ» екендігін дәлелдейтін құжатты беру механизмін тез дұрыс жолға қоймасақ, алдағы аз уақытта көп қандастарымызды «жоғалтып алу» қаупі бар.

Шетелдегі мұндағы Қазақстанға келуі үшін тағы бір кедергі, олардың мұнда тікелей туысы болуы керек. Бір түсініксіздігі, бұл талапты шетел емес, біздің ел қойып отыр.

СОЛТҮСТІК пен ШЫҒЫСТА БОСАП ҚАЛҒАН АУЫЛДАР КӨП...

«Ақ жол» партиясы бағдарламасында жазылғандай, «Қандастарымызды тарихи отанына қайтару, елге оралған бауырларымызды баспанмен, жұмыспен қамтамасыз ету және көмек көрсету, олардың Қазақстан Республикасының толыққанды азаматтық ретінде тезірек бейімделіп кету жөніндегі жұмыстарды күшейту керек» деп санаймыз.

Иә, қандастарды мемлекет басшысы айтқандай, әсіресе елдің солтүстігі мен шығысына Қазақстан облысы Жамбыл ауданының өзінде ғана 270-тей көл бар. Мысалы «Екатерина» ауылында барлығы 100-дей отбасы болса, 80-дей үй бос тұр. Ғ.Мүсірепов ауылында үлкен мектепте 35 бала ғана оқиды. С.Мұқанов ауылында 35 отбасы ғана бар.

Бұл өңірлердегі ауылдарда бос қалған жап-жақсы үйлердің бағасы 200-500 мың теңгенің арасы. Ал әкімдік салып беріп, қандастарға ұсынып жатқан үйлердің бағасы 7,5 млн теңге! Қандай адам баспана алу үшін бағасы 40 есе қымбат үйге ұмтылады?

ҚАНДАС ҚАЛАЙ КҮН КӨРЕР?

Қарап отырсақ, біздің үкіметтің талаптары мен ережелері біздің қандастар қараймын. Елге келген қандастар мал жайылымы үшін әкімдіктен жер сұраса, жер бермейді, өйткені жер беруі үшін оның малы болуы керек екен. Өзі зорға жет-

кен қандаста қандай мал болуы мүмкін?! Мал алайын десе, банк несие бермейді, өйткені несие беру үшін кепілге қояр жері де, малы да жоқ. Сонда, Көк туды көру үшін көзі жаусаурап, елім деп еңіреп көшіп келген қандастарымыз қалай күн көреді?! Алдымен несие беріп, содан соң алған малы мен жер телімін неге кепілге қоймасқа? Ордан соң қандастар жұмысқа орналастырылса, олардың шетелде алған дипломдарын біздің мемлекет танымайды.

Біздің үкіметтің қандастармен жұмыс істеу жүйесіне қарасақ, «Қойшы көп болса, қой арам өледі», «Жаны ашымастың мақалдары еріксіз еске түседі.

Негізгі міндеті шетелдегі қазақтардың этникалық бірегейлігін сақтау болып табылатын «Отандастар қоры» қоғамының бюджеті Ресейдің «Россотрудничество» мекемесі бюджетінен 60 есе аз немесе оның бюджетінің 1,6 пайызын ғана құрайды.

Шетелдердегі қандастарымызды елімізге жүйелі түрде көптеп көшіріп алудың ерекше екі маңызы бар. Біріншіден, Тәуелсіз мемлекетіміз үшін аса маңызды болып тұрған халық санын арттырады. Екіншіден, қазір кейбір шет елдерде өз тілінде оқи алмай, ана тілі мен ұлттық ғұрыптарынан айрылып қалудан және саяси қысымдарға түсуден құтқарады.

Адами капитал мемлекетіміздің басты құндылығы болғандықтан, біз келесі нақты шараларды қабылдауды ұсынамыз.

1. Қандастарды қабылдау квоталарын 2009-2011 жылдардағыдай жылына 20 мың отбасына дейін ұлғайту;

2. Өңірлерде қандастарды бейімдеу-кіріктіру орталықтарын құру.

3. «Отандастар қоры» қоғамының шетелдегі қандастарды қолдау жобаларын қаржыландыруды еселеп ұлғайту;

4. Комиссия отырыстарына консулдық өкілдерінің және арыз берушінің мекендеген елінен онлайн режимде қатысуын қамтамасыз ету;

5. Ауылшаруашылығымен айналысу үшін пайызсыз несие және 5 жылға дейін салықтық жеңілдіктер қарастыру. Ауылшаруашылығы техникасын лизингке алу үшін жеңілдіктер жасау.

6. ҚР көлемінде бір реттік тұрғын үй салуға және жеке шаруашылыққа байланысты жер телімдері берілуі керек.

Құрметпен «Ақ жол» фракциясы депутаттары

Қазыбек ИСА,
ҚР Парламент
Мәжілісінің депутаты

МЕМЛЕКЕТКЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ КЕРЕГІ ЖОҚ БОЛСА, ТІЛДІ КІМ, НЕ ҮШІН ҮЙРЕНЕДІ!?.

ПРЕМЬЕР-МИНИСТРДІҢ ЖАРТЫЛАЙ ЖАУАБЫНА ТОЛЫҚ ЖАУАП

Биылғы 2021 жылғы 3 ақпандағы «Ақ жол» партиясы фракциясының «Мемлекеттік тілдің жеке дара мәртебесін анықтайтын уақыт жетті!» атты ҚР Премьер-Министрі Асқар Маминге жасаған депутаттық сауалына жауап келді. Сайлаушыларымызға берген үдемді бойынша Үкімет басшысының жауабын жариялап отырымыз.

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ ҚОЛДАНЫС АЯСЫН КЕҢЕЙТУ ЖҰМЫСТАРЫ ҮКІМЕТТІҢ БАҚЫЛАУЫНДА ЖАЛҒАСУДА

Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаттарына,
«Ақ жол» фракциясының мүшелеріне

2021 жылғы 3 ақпандағы № ДС-31

Құрметті депутаттар!

Сіздердің мемлекеттік тілдің мемлекеттік басқару саласындағы қолданыс аясын кеңейтуге қатысты депутаттық сауалыңызды қарап, келесіні хабарлаймыз.

«Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Заңында (бұдан әрі – Заң) мемлекеттік тілдің қоғамдық қатынастардың барлық салаларында, оның ішінде мемлекеттік басқаруда қолданылуының құқықтық негіздері бекітілген, оны оқып-үйрену мен дамыту үшін жағдай туғызу жөніндегі міндеттер айқындалған.

Заңның 23-бабының 3-тармағына сәйкес мемлекеттік тілді белгілі бір көлемде және біліктілік талаптарына сәйкес білуі қажет кәсіптердің, мамандықтардың және лауазымдардың тізбесі Қазақстан Республикасы заңдарымен белгіленеді.

Мемлекеттік тілдің кең ауқымды қолданысын қамтамасыз етуге бағытталған Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) жүзеге асырылуда.

Бағдарлама аясында мемлекеттік қызметтің «Б» корпусының лауазымына орналасуға үміткерлерге «Қазтест» жүйесі бойынша шекті мән белгілей отырып, тестілеуден өткізуді енгізу жоспарланған.

Сонымен қатар Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет істері агенттігі мемлекеттік қызметшілерге тілдерді меңгеру бойынша талаптар белгілеу мәселесін пысықтауда.

Қазіргі таңда «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясы» коммерциялық емес акционерлік қоғамы қызметкерлеріне қойылатын біліктілік талаптарына сәйкес, халыққа қызмет көрсету орталықтары қызметкерлеріне қазақ тілін білу міндеттелген.

Заңның 9-бабына сәйкес мемлекеттік органдардың актілері мемлекеттік тілде әзірленіп, қабылданады. Осыған орай бүгінде Заң талаптарына сәйкес барлық мемлекеттік нормативтік құқықтық актілер мемлекеттік тілде әзірленуде. Мемлекеттік органдар дайындайтын іс қағаздардың 93%-ы қазақ тілінде.

Заңның 10-бабына сәйкес Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары жүйесінде, ұйымдарында, меншік нысанына қарамастан, статистикалық-есеп, қаржы және техникалық құжаттама жүргізу мемлекеттік және орыс тілде қамтамасыз етіледі.

Сонымен қатар, мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейтуге бағытталған заңнамалық жұмыстар жүргізілуде. Бүгінде «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне көрнекі ақпарат мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасы әзірленіп, Парламенттің қарауына енгізілді. Заң жобасы деректемелер мен көрнекі ақпаратты орналастыруда орфография нормаларын, мәтіндердің мағыналық және тең түпнұсқалық аудармасын сақтау талаптарын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2020 жылғы 20 қарашадағы №453 Жарлығына сәйкес тілдерді дамыту саласындағы функциялар мен өкілеттіктер Білім және ғылым министрлігіне берілді.

Бұл қоғамдық қатынастардың барлық салаларында мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейту және мемлекеттік тілді оқып-үйренуге жағдай жасау, қазақ тілінің оқыту әдістемесін жетілдіру жұмыстарын бір орталыққа шоғырландырады, сондай-ақ мемлекеттік тілдің дамуына оң ықпал етеді.

Депутаттық сауалда аталған ұсыныстар Қазақстан Республикасындағы тілдерді дамыту жөніндегі мемлекеттік саясатты іске асыру барысында қарастырылатын болады.

Мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейту жұмыстары Үкіметтің тұрақты бақылауында, бұл бағыттағы жұмыстар жалғасуда.

А. Мамин

ҚР Премьер-Министрі Асқар Маминге депутаттық сауалымызға белгіленген мерзімде жауап бергеніне рахмет айта отырып, Үкімет басшысының назарына тағы да басты мәселелерге аударамыз.

МЕМЛЕКЕТКЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ КЕРЕГІ ЖОҚ БОЛ- СА, ТІЛДІ КІМ, НЕ ҮШІН ҮЙРЕНЕДІ!?.

Құрметті Асқар Ұзақбайұлы!

1. Сіз мемлекеттік тілдің жеке дара мәртебесін сұраған сауалымызға – «Заңның 23-бабының 3-тармағына сәйкес мемлекеттік тілді белгілі бір көлемде және біліктілік талаптарына сәйкес білуі қажет кәсіптердің, мамандықтардың және лауазымдардың тізбесі Қазақстан Республикасы заңдарымен белгіленеді» – деп, заңға сілтеме келтіріп жауап беріңіз.

Ал сіз сүйенген «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Заңының 23-бабының 3-тармағына сәйкес мемлекеттік тілді дамыту бағдарламасы бойынша 2013 жылы іске асуы тиіс болатын. Бірақ сол аталмыш бағдарламаның жобасын сол үкімет пен Мемлекеттік тіл бағдарламасы жобасын жасап жатқан Мәдениет министрлігіндегі мемлекеттік тілге қарсы қызметкерлер интернетке салып жіберіп, троллдар тобымен қолдан қарсылық ұйымдастырып, шу шығарған болатын. Сол кезде әдеттегідей ұлттық-мемлекеттік мүддені қорғауда көлеңкесінен қорқатын біздің үкімет пен министрлік бұл талапты тағы да (нешінші рет екенін бір құдай білсін) кейінге қалдырды. Сол кезде бұған қарсылық ретінде біз, ақиық ақын Мұқтар Шаханов бастаған тіл жанашырлары Конституциядан 7-ші баптың 2-ші тармағын алып тастап, Мемлекеттік тіл туралы заңды талап етіп, әйгілі 138-дің хатын жазғанбыз. Алматыда халық ең көп жиналған (5 мыңға жуық) митингіге де шыққан болатынбыз.

Негізі ол заңның 23-ші бабы 2011-2020 жылға арналған Мемлекеттік тілді дамыту бағдарламасы бойынша 2013 жылы іске асуы тиіс болатын. Бірақ сол аталмыш бағдарламаның жобасын сол үкімет пен Мемлекеттік тіл бағдарламасы жобасын жасап жатқан Мәдениет министрлігіндегі мемлекеттік тілге қарсы қызметкерлер интернетке салып жіберіп, троллдар тобымен қолдан қарсылық ұйымдастырып, шу шығарған болатын. Сол кезде әдеттегідей ұлттық-мемлекеттік мүддені қорғауда көлеңкесінен қорқатын біздің үкімет пен министрлік бұл талапты тағы да (нешінші рет екенін бір құдай білсін) кейінге қалдырды. Сол кезде бұған қарсылық ретінде біз, ақиық ақын Мұқтар Шаханов бастаған тіл жанашырлары Конституциядан 7-ші баптың 2-ші тармағын алып тастап, Мемлекеттік тіл туралы заңды талап етіп, әйгілі 138-дің хатын жазғанбыз. Алматыда халық ең көп жиналған (5 мыңға жуық) митингіге де шыққан болатынбыз.

Сондықтан да, 2020 жылы «Қазақ үні» ұлттық порталында Мемлекеттік тіл туралы заңды талап етіп, ҚР Президенті жанындағы Ұлттық Кеңестің 2019 жылғы 6 қыркүйекте өткен бірінші отырысында да көтерді. 2020 жылы 28 желтоқсанда Ұлттық Кеңес мүшелерімен кездескенде ҚР Мәдениет және спорт министрі Ақтоты Райымқұлова бұл ұсынысымыздың өндіріске алынып, бүгінгі заман мен қоғам талабына сай толыққанды Мемлекеттік тіл туралы заң жобасы тұжырымдамасы жасалып, 2020 жылы тамыз айында Үкіметке жіберілгенін мәлімдеді. Яғни, ол заң тұжырымдамасы әлі Үкіметте жатыр қозғаусыз» – деген нақты сауалымызға хатыңызда ешқандай жауап жоқ. Иә, Мемлекеттік тіл туралы заң тұжырымдамасы жобасына тағдыры не болса Асқар Ұзақбайұлы? Бұл тек «Ақ жол» партиясы фракциясының ғана емес, Президентке жазылған Ашық хатқа (петицияға) қол қойған, артында миллиондар тұрған 125 699 адамның сауалы!

Мемлекеттік тіл туралы заң туралы заң қабылдауды талап еткен бұл Ашық хатқа бір жарым айда 125 мыңнан астам адам қол қойып, бұрынғы астамадан 1000 есейіп көп тарихи рекордтық деңгейге жетті. Ұлт мүддесі үшін бұрын мұншалықты қалың қол жиналған емес. Бұлар тек интернетке қолы жеткендер ғана. Бұл 125 мыңнан астам Ел патриоттары артында миллиондаған халық тұрғаны айқын. Бұл қалың қол ішінде тек қазақтар ғана емес, әртүрлі ұлт өкілдері де (50-ге жуық) жеткілікті. Белгілі журналист, қоғам қайраткері Максим Рожин бастаған көптеген орыс ұлты өкілдері де Мемлекеттік тілді талап еткен Ашық хатты қолдап, қол қойып, нағыз отаншыл патриоттықтарын көрсетті.

Яғни, Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдау күн тәртібіндегі күннен-күнге күшейіп келе жатқан ең өзекті мәселе болып тұр. Сондықтан да «Қазақ үні» порталында Ашық хатты 902 мыңнан аса адам оқып, 2000-нан аса пікір жазылып қолдау білдірді. Әлеуметтік желілердегі қаптаған қолдаушылардың санын есептеу мүлде мүмкін емес.

Құрметті Премьер-Министр мырза!

Сіздің «Ақ жол» партиясы фракциясының мемлекеттік тілдің жеке дара мәртебесін анықтау туралы депутаттық сауалына жауаптарыңыздың өмірде

іске аспай жатқаны туралы осы Президентке жазылған Ашық хатта толық мәлімет бар.

Біздің сауалымыздағы «Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдау мәселесін «Ақ жол» партиясы ҚР Президенті жанындағы Ұлттық Кеңестің 2019 жылғы 6 қыркүйекте өткен бірінші отырысында да көтерді. 2020 жылы 28 желтоқсанда Ұлттық Кеңес мүшелерімен кездескенде ҚР Мәдениет және спорт министрі Ақтоты Райымқұлова бұл ұсынысымыздың өндіріске алынып, бүгінгі заман мен қоғам талабына сай толыққанды Мемлекеттік тіл туралы заң жобасы тұжырымдамасы жасалып, 2020 жылы тамыз айында Үкіметке жіберілгенін мәлімдеді. Яғни, ол заң тұжырымдамасы әлі Үкіметте жатыр қозғаусыз» – деген нақты сауалымызға хатыңызда ешқандай жауап жоқ. Иә, Мемлекеттік тіл туралы заң тұжырымдамасы жобасына тағдыры не болса Асқар Ұзақбайұлы? Бұл тек «Ақ жол» партиясы фракциясының ғана емес, Президентке жазылған Ашық хатқа (петицияға) қол қойған, артында миллиондар тұрған 125 699 адамның сауалы!

Мемлекеттік тіл туралы заң туралы заң қабылдауды талап еткен бұл Ашық хатқа бір жарым айда 125 мыңнан астам адам қол қойып, бұрынғы астамадан 1000 есейіп көп тарихи рекордтық деңгейге жетті. Ұлт мүддесі үшін бұрын мұншалықты қалың қол жиналған емес. Бұлар тек интернетке қолы жеткендер ғана. Бұл 125 мыңнан астам Ел патриоттары артында миллиондаған халық тұрғаны айқын. Бұл қалың қол ішінде тек қазақтар ғана емес, әртүрлі ұлт өкілдері де (50-ге жуық) жеткілікті. Белгілі журналист, қоғам қайраткері Максим Рожин бастаған көптеген орыс ұлты өкілдері де Мемлекеттік тілді талап еткен Ашық хатты қолдап, қол қойып, нағыз отаншыл патриоттықтарын көрсетті.

Кезінде «15 жылдан бері мемлекеттік тілді аю да үйреніп алатын уақыт болды» – деп Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың өзінің ащы шындықты жайып салғанынан кейін де тағы он бес жыл өтті?! Екінші тағы оны есеп өтсе де, қазақ тілін ешкім үйренбейді, себебі Мемлекеттік тілді міндеттейтін заң жоқ! Тек қағаз жүзінде іс қағаздарын аударма арқылы ғана жоғарыға есеп берумен келеді. Ал іс жүзінде жағдай ауыр күйде.

2. Сіз бізге берген жауаптарыңызда: «Заңның 9-бабына сәйкес мемлекеттік органдардың актілері мемлекеттік тілде әзірленіп, қабылданады. Осыған орай, бүгінде Заң талаптарына сәйкес барлық мемлекеттік нормативтік құқықтық актілер мемлекеттік тілде әзірленуде. Мемлекеттік органдар дайындайтын іс қағаздардың 93%-ы қазақ тілінде. Заңның 10-бабына сәйкес Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары жүйесінде, ұйымдарында, меншік нысанына қарамастан, статистикалық-есеп, қаржы және техникалық құжаттама жүргізу қамтамасыз етіледі» – деп келтіріңіз.

Ал өмірдегі шындық қандай? Мемлекеттік органдарда барлық құжаттар алдымен орысша дайындалып, кейіннен қазақшаға аударылады. Мемлекеттік тіліміз мемлекеттік органдарда тек қағаз жүзінде есеп беру үшін ғана керек, ешкімге қажеті жоқ халде. Бұған қоса екі тілде құжат жүргізудің қанша тауқыметі бар: екі есе көп уақыт пен қағаз

жұмсау, аудармашылар штатын, арнайы лингвистикалық орталық құру. Ал оның барлығы қосымша қаржы және балықтан жиналған салықтың босқа құмға сіңген судай болуы.

Яғни, 1997 жылы қабылданған «Қазақстан Республикасындағы Тілдер туралы» Қазақстан Республикасының заңы Қазақстандағы тіл саясатын реттеушілік маңызға ие бола алмайтын формальды құжат қана.

Себебі, Занда белгіленген қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесі жөніндегі қағида шын мәнінде қоғамда орындалмады. Мемлекеттік тілдің еліміздегі қандай тілден болса да ерекшелігі, басымдығы іс жүзінде орындалмаған, орыс тілінің алдындағы дәрменсіздігі күн де дау тудырып жатқан мұндай заң қоғамда қауқарсыздық танытып келеді. Әсіресе, оның 4, 23 баптарының мүлдем орындалмауы бұл құжатқа деген қоғамның сенімсіздігін әбден қалыптастырып, өзекті мәселеге айналып келе жатқанына талай жыл болды. Яғни, Қазақстандағы тіл кеңістігін реттейтін заңның әлсіздігі мен пәрменсіздігі еліміздегі тіл саясатын да дәрменсіз етті.

Яғни, Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдау күн тәртібіндегі ең басты мәселелердің бірі болып тұр!

3. Біздің депутаттық сауалымыздағы: «30 жылдан бері әлі күнге мемлекеттік қызметшінің мемлекеттік тілді білуі туралы талап жоқ. Мемлекеттік тілді білу талабы қазір жаңсақ айтылып жүргендей, азаматтың жеке басын тіліне қарай кемсіту емес, мемлекеттік қызметшілерге, бар болғаны 100 мыңға жуық адамға қойылатын кәсіби біліктілік талабы болуы тиіс. Көлік жүргізушіден жүргізуші куәлігін қалай талап етсе, сонымен бірдей міндет бұл» — деген сауал қойған едік.

Сонымен бірге:

1) Мемлекеттік қызметшілердің, құқық қорғау органдары қызметкерлері мен соттардың және көпшілікке қызмет ету мекемелері қызметкерлерінің міндетті түрде мемлекеттік тілді білуі туралы стандарт енгізу;

2) Мемлекеттік қызметшілердің мемлекеттік тілді меңгеру деңгейін анықтаудың жүйесі мен тәртібін белгілеу, оның қажетті механизмдерін жасау;

3) Заң актілері мен өзге де нормативтік құқықтық актілерді, мемлекеттік органдардың құжаттары мен хаттарын, ақпараттарын мен есептерін, іс қағаздарын және т.б. ресімдеудің негізгі нұсқасы — тек мемлекеттік тілде жүзеге асуы тиіс, — деген ұсыныстар беріп едік.

Сіз жауабыңызда: «Мемлекеттік тілдің кең ауқымды қолданысын қамтамасыз етуге бағытталған Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі — Бағдарлама) жүзеге асырылуда. Бағдарлама аясында мемлекеттік қызметте «Б» корпусының лауазымына орналасуға үміткерлерге «Қазтест» жүйесі бойынша шекті мән белгілей отырып, тестілеуден өткізуді енгізу жоспарланған. Сонымен қатар Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызметшілерге тілдерді меңгеру бойынша талаптар белгілеу мәселесін пысықтауда» — деп жазыпсыз.

2018 жылы 7 қыркүйекте «Қазақ үні» газеті мен сайтында «ҚАЗАҚ ТІЛІ — НӨЛ! МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТ ҮШІН МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ БІЛУ КҰНЫ ЖОҚ ПА??!» атты мақалада белгілі заңгер Жасұлан Иса Мемлекеттік Қызмет істері агенттігіндегі тапсыратын тестілеулерде қазақ тілі «формальді» түрде ғана қолданылатынын әшкереледі. Қазақ тіліне ешқандай баға қойылмайды.

— ҚР Мемлекеттік Қызмет істері және Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл Агенттігінде өз-өзімді сынақтан өткізіп, орыс тіліндегі тесті бір кіргеннен тапсырып, сертификат алған едім. Мақсат — ТЕСТІ ОРЫС ТІЛІНДЕ ТАПСЫРАТЫНДАРДЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕН ҚАЛАЙ ӨТЕТІНДІГІН БІЛГІМ КЕЛПЕДІ... Тестілеу ішінде, Мемлекеттік тілді білуге арналған сұрақтар болғанымен, өтпелі, дұрыс болатын жауаптардың қанша бо-

на орналасуға үміткерлерге «Қазтест» жүйесі бойынша шекті мән белгілей отырып, тестілеуден өткізуді енгізу жоспарланған? Ол қашан іске аспақшы енді?

Неге тек «Б» корпусы ғана енді қолға алынууда? Неге «А» корпусы жоқ? Неге жалпы мемлекеттік қызметкерлерден мемлекеттік тілді білу талап етілмейді? Олар сонда мемлекеттік тілден емтихан тапсыратын мемлекеттің Президентінен артық па? Жоқ, елімізде мемлекеттік тілді білетін 100 мыңдай мемлекеттік қызметкер табылмайды деп ойлайсыздар ма? Сіздердің, яғни биліктің мемлекеттік тілді білетін мемлекеттік қызметкерлер жоқ деп санап, мемлекеттік тілді міндеттемей отыруы — Тәуелсіздіктің 30 жылында мемлекеттің мемлекеттік тілді дамытуда түк істемгенін мойындауы болып саналады.

Мемлекеттік тілді меңгеруге негіз қалану үшін ең алды-

луы керектігі көрсетілмеген. Дәлірек айтқанда, Қазақ тілінен 20 сұрақ көрсетіліп, «өтпелі дұрыс жауаптар» деген балл қойылатын жерде, анырайып НӨЛ (0) тұр! Демек, қазақ тілінен бір де бір сұраққа жауап бермей-ақ, сертификатқа не бола береді екенсіз. Өз басым 20 сұрақтан 14-не дұрыс жауап берген едім. Бірақ, сертификаттың атауы, «на знание государственного языка и законодательства...» деп басталғаннан кейін, міндетті түрде Қазақ тілінің бағасы болуы керек еді, — жоқ. Былайша айтқанда, бұл тестілеуге Қазақ тілі көз баяушылық үшін қосылған. Сонда, Мемлекеттік жұмысқа алынатындарға Мемлекеттік тілдің керекі жоқ болғаны — деп жазып, сертификатының скрипшотын жариялады.

Дәл естері де Мемлекеттік қызмет істері агенттігіндегі жағдай осы таз қалпында екенін ешкім жоққа шығара алмайды.

Сонда, Премьер-Министр мырза, МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ БІЛУ КЕРЕКІ ЖОҚ БОЛСА, ҚАЗАҚ ТІЛІН КІМ, НЕ ҮШІН ҮЙРЕНЕДІ?!

Неге 30 жылдан бері енді ғана «Мемлекеттік қызметтің «Б» корпусының лауазымы-

мен еліміздегі балабақшалар мемлекеттік тілде болуы тиіс! Мектеп мемлекеттік тілде болып, мектеп бітіру және жоғары оқу орнына түсу ҰБТ-да Қазақ тілінен емтихан тапсыруы міндетті болуы тиіс. Еліміздегі жоғары оқу орындары да мемлекеттік тілде болуы керек.

2020 жылы 1 қазанда Мәдениет және спорт министрлігі Тіл саясаты комитеті өткізген «Қазақ тілін ұлтаралық қатынас тіліне айналдырудың тиімді жолдары» атты семинар-кеңесте Қазақстан халқы Ассамблеясының қатысуымен еліміздегі барлық этнос өкілдері «МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ МІНДЕТТЕУ КЕРЕК» деп, арнайы ресми үндеу қабылдады.

Біз енді тағы кімді және нені күтіп отырмыз?! Ел үміті енді мемлекеттің тілін қолға ала салысымен ұлттық мүдделерімізді қорғауға баса назар аударып, «Ең бастысы — Қазақ тілі», «Қазақ тілі — ұлтаралық қатынас тіліне айналуы керек» деп мәлімдеген, таяуда «Тәуелсіздік бәрінен қымбат» атты мақаласында: «Мемлекеттік тілді білу — Қазақстанның әрбір азаматының міндеті!» деп атап көрсеткен Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевта!

ТІЛ ШЕРУІНЕ ЖОЛ ЖОҚ - ЖЫН ШЕРУІНЕ ЖОЛ КӨП!

2020 жылы 15 желтоқсанда, Тәуелсіздік мерекесі қарсаңында «Ақ жол» партиясы Мемлекеттік тілді қолдау туралы митинг өткізбекші болғанда, билік пандемияны желеу етіп, рұқсат бермеді. МЕМЛЕКЕТ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛІН ҚОЛДАУ МИТИНГІСІНЕ ҚАРСЫ БОЛДЫ! Негізгі Тәуелсіздік алғанына 30 жыл болса да, Мемлекеттің тілін қолдау үшін митингтің сұрап, депутаттық сауал жасап жүрген ел әлемде жалғыз Қазакстан ғана! Ал сол күні ресми рұқсат берілмесе де, митингіге шыға беруге билік рұқсат беріп қойған әдеттегідей үйреншікті сценариймен кезекті оншақты адам шықты...

Ал кеше Алматыдағы гендерлік теңдік тақырыбымен әйелдер құқыны қорғауға арналған шеру болып өтті.

Әрине, әйел құқын қорғау қашан да маңызды. Қазақ халқы о бастан үкілеген қызын төрге отырғызып, аяулы ана-ны ардақтап, асыл жарын құрметтеп өскен халық. Бірақ, ешуақытта қазақ әйелі пір тұтатын ерімен өзін теңестіріп, ерсілік жасамаған, әйелге тән әдебімен, пайым-парасатымен қасиетті саналады. Қазақтың батырлар жырын алсаңыз да, Алпамыс батырмен бірге Гүлбаршын, Қобыландымен Құртқа, Ер Тарғынмен Ақжүніс қатар айтылып, дәріптеліп келе жатыр.

Бірақ кешегі шеру ішіндегі «Жатырымыз өзіміздікі, оны не істейтінімізді өзіміз шешеміз» деген ұрандар көтерген құрамы күмәнді топтарды көргенде қаны бар елдің қаны қайнауы...

Шеруде бірінші кезектегі бір-біріне үйленуі үндейтін, жезөкшелердің құқын қорғауға шақырған жын-жыбырлардың жалаулары да жалбырап жүр екен...

Қазақ әйелдерінің қолынан «Менің жатырым — менің ережелерім», «Күштің жынысы жоқ», «Ана болу міндет емес» деген ұрандарды көру қандай қасірет еді?! Бұл сорақы ұрандарды не еркекке, не

әйелге ұқсамайтын ұсқындары қорқынышты біреулер ұстап жүр...

«Бүгінгі акцияны ұйымдастырған «Феминита» феминистік бастама тобының негізін қалаған белсенділер Жанар Серкербаяева мен Гүлзада Сержан Қазақстанда лесби, бисексуал, квір, трансгендер қауым өкілдері, жыныстық қызмет көрсететін әйелдер құқығы қорғалмай, қорғансыздың күйін кешіп келе жатқанына көпшіліктің назарын аударды», — деп жазады Азаттық ТВ.

Яғни, Тіл шеруіне жол жоқ — жын шеруіне жол көп болып тұр шындығын айтқанда.

Ұлттық негізімізді, Ділімізді құрттық, Ұлттық тас-талқанын шығаратын шеру ғой бұл!

Ата-бабамыз сан ғасыр армандап, қолы зорға жеткен қасиетті Тәуелсіздіктің 30 жылдығын Тәуелсіздік бесігі болғаны Алматыда осындай Ұлттық ұғым мен салт-дәстүрімізге жат маскара шерумен бастап қарсы алудамыз!..

Осы біздің елде Ұлттық идеология деген бар ма?

Азаттықты асқаттататын, Ұлтты сақтап қалатын Ұлттық идеологияны қашан қолға аламыз?

Қазыбек ИСА
Қазақ үні

Фото: В. Жолмухамедов. Наурыз 1988 жыл.

Наурызға

АБАЙ АРА ТҮСКЕН

1988 жылдың наурыз айында қазақ халқының әбден езіліп-жаншылған ой-санасы мен ішкі жан-дүниесінде сөзбен айтып жеткізіп болмас үлкен төңкеріс болды. Алматыдағы Максим Горький атындағы Орталық мәдениет және демалыс саябағында жүз мыңнан астам адам жиналып, Кеңес Одағы кезінде қасақана тиылып тасталған Наурыз мейрамын атап өтті. 1988 жылғы Желтоқсан көтерілісінен кейін, негізінен, бірыңғай қазақтардың мұншалықты деңгейде өткен үлкен басқосуы болған емес еді.

Күн нұры төгілген көгілдір көктемдегі барша жұртты таң-тамаша қалдырған той елдің рухын зеңгір көкке бір көтеріп тастады. Себебі, басқа мейрамдармен салыстыруға болмайтын Наурыз тойының тойланбай қалғанына алпыс жылдан асқан болатын.

– 1925 жылдан кейін Наурыз мейрамы тойланбай қалған еді. Қарап отырсаңыз, сол кездегі Голошевский келуімен сәйкес келеді екен. 1925-1933 жылдар арасында жүргізілген саясат біздің ұлттық негізімізді жойып үлгерді. Әсіресе, елдің байлығына айналып отырған малды тәркілеу, соның кесірінен болған ашаршылық халқымыз үшін, тіпті, қиынға түсті. Өзінің салт-дәстүрінен айырылып қалған жұрт халықтық негізін жойып, жай ғана тобырға айналып қалғандай болды. Салт-дәстүрді бұзудың үлкен қасірет екенін осыдан-ақ байқауға болады. Қоғамда болып жатқан түрлі жағдайларға байланысты заңдар өзгеруі мүмкін, ал дәстүрдің өзгеруі өте қиынға түседі. Өйткені, ол миллиондаған жылдардан бері қарай келе жатқан, дәуірлерді жалғастырып келе жатқан нәрсе. Бер жағын айтқанның өзінде, наурыз туралы Омар Хайямның, Берунидің еңбектерінде бар. Оның ислам, христиандар діндеріне ешқандай байланысы жоқ. Кезінде осындай шалағай ұғымның кесірінен одан айырылып қалғанбыз ғой, – деді ҚР Ұлттық ғылым академиясының академигі Рахманқұл Бердібай.

1986 жылғы Желтоқсан ереуілінен кейін кеңестің жүйесін тоқтатқандай таяғы тиген ел бір сәт есугіреп қалған болатын. Жалпы, мұсылман жұртының мерекесіне айналып кеткен барша Шығыс халқына ортақ Жана жыл тойы арада екі жыл уақыт өтер-өтпесте аталып өтер деп ешкім ойлаған жоқ. Коммунистік идеологияның әбден санаға сіңіріп тастағаны сонша, қарапайым жаратылыс заңы айғақтап тұрған бүкілхалықтық мерекеге Ислам дінінің сарқыншағы ретінде теріс көзқарас қалыптасып үлгерген болатын.

1988 жылдың наурызында, содан ба, сағына қауышқан көктем мерекесін ел-жұрт

шын ықыласпен тойлады. Ақ сандықтай ақтарылған ақ тілектер мен құттықтауларда шек болған жоқ. Ертеден кешке дейін асқар шындарымен айбарланған сол кездегі Алатаулы астанамыз Алматының аспанын ән-жыр кернеп, жүректерді ерекше сезім билеген. Ай мен күннің аманында адасқандай күй кешкен ағайын өзінің дағдылы даңғылына қайта аяқ артқандай болды. Досты да, дұшпанды да тамсандырып, таңғалдырған тойға құлақтанған ел топ-тобымен шақырусыз-ақ келіп жатты. Алайда, Желтоқсан көтерілісінен кейін жағымсыз кейіпте қалған Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы Геннадий Колбинның Наурыз тойына ұрланып келгенін той тамашасына еліккен елдің ешқайсысы біле қоймады.

– Сол жиын өтіп жатқанда біреу ел арасында Колбин түр деді. Алдында ғана шақырып барғанда, қолым тимейді деп еді. Қасына жетіп бардым, жанында екі жігіті бар екен, біреуі – өзінің көмекшісі. Мен ол кісінің де келгенін ел білсін деген ниетпен оған арнап азғантай жылы сөз айтып,

Фото: В. Воронников. Наурыз 1989 жыл. Өскемен.

өзіңіз үлкен қолғабыс жасадыңыз, сахнаға шығыңыз дедім. Оны ол кісі құп көрмеді, өздерін өткізе беріндер, мен танысайын, көрейін деп келіп едім деді. Артынша, ілешала кетіп қалды, – деп еске алады белгілі ақынымыз, сол уақыттағы Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаты Мұхтар Шаханов.

Арқаланған елді аузына қаратқан ақын Мұхтар Шаханов ол кезде де әдеби-көркем және қоғамдық-саяси журнал – «Жалынның» бас редакторы-тын. Наурыз мерекесін көруге қызыққан Колбинге барып жолығуының сыры бар еді. Елгезек ақын, алдында, ақпан айында Орталық Комитеттің бірінші хатшысына арнайы хат жазған болатын. Онда Наурыз туралы айтып, оны өмірге қайта әкелу жайында әңгіме қозғаған. Геннадий Васильевич он екі сағат күн, он екі сағат түн болар сәт – Ай мен Күннің, Күн мен Түннің тенелер уақытындағы Ұлыстың ұлы күніне арналған мейрамға алғашында біртүрлі сезікпен қарайды. Алайда, заман көшінің ілгері қарай басып бара жатқаны бұл кезде

орны ерекше болды. Бүкілхалықтық мереке деген осы ғой, бір Құдайдың берген, қайта оралған олжасы болды, – деп еді академик Рахманқұл Бердібай марқұм.

Оның алдында республикалық жастар газеті – «Лениншіл жастың» бетінде оқырмандармен сыр бөліскен қазақтың аузын айға білеген айтулы ақыны Мұхтар Шаханов «Наурызды қайта әкелер кез келді» деген ой айтқан-ды. Біреулер қолдады, біреулер әліптің артын бақты. Алайда бұған үзілді-кесілді қарсы болған адамдар да кездесті. Мұхтар Шаханов іле-шала Колбинге хат жазғанда, бірінші хатшы бұл ұсынысты бюро мүшелерінің талқысына салды. Теріс сипат пен кері мағынаға ие болған «ұлтшыл» деген сөз жалтақтыққа салдырған көп адам Наурыз мейрамын атап өту мәселесіне үн қоса қоймаған. Бюро мүшелерінің ішінен оған екі адам ғана қолдау білдірді. Оның біріншісі – Өзбекәлі Жәнібеков те, екіншісі – бүгінгі Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев болатын.

Шаханов жазған хат Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бөлім меңгерушілері арасында да талқыға түсті. Мәдениет бөлімінің меңгерушісі Камал Смайылов бастаған үш бірдей жетекші бөлімнің меңгерушілері Наурызды қолдап жауап хат жазады. Онда Наурыз мейрамының Шымкент, Қызылорда облысы сияқты оңтүстік аймақтарда ел арасында үзілмей тойланып, біраз үрдістің сақталып келе жатқанын айтқан. Сондай-ақ, жауап хатта жергілікті партия, кеңес орындары осыларды негізге ала отырып, Наурызды тойлауда халыққа

Фото: Н. Жұбанов. Наурыз 1989 жыл.

айқын аңғарыла бастаған. Бәрінен бұрын, Желтоқсан оқиғасынан соң, қоғамдық сана дүр сілкініп, арақидік болса да, қазақ зиялылары ұлт туралы жан-жақты батыл ой-пікір білдіріп жатты. 1988 жылғы наурыз айының басында Қазақстан Жазушылар одағында өткен әдеби жыл қорытындысына арналған үлкен жиында белгілі зерттеуші-ғалым Рахманқұл Бердібай осындай бір өзекті мәселе көтерген-ді.

– 1988 жылғы наурыз айының басында Жазушылар одағында үлкен жиын болды. Дәстүрлі әдеби жыл қорытындысы еді, мен сөзімнің аяғында үлкен ұсыныс айттым. Басқа елдерде Наурыз мейрамы жыл сайын тойланып жатады, бізге бұл жақсы дәстүріміз қашан келеді деп сұрақ қойдым. Бұл жиынға Өзбекәлі Жәнібеков пен Алматы облыстық партия комитетінің хатшысы Зәуре Қадырова қатысып отырған болатын. Өзбекәлі Жәнібеков ұсынысты қолдайтынын айтып, Қадыроваға қарап: «Биыл қолға алайық, Алматы облысынан бастасак қайтеді?» деді. Ол кезде партия комитеті айтқан нәрсе жерде қалмайтын, мен бірекі сөз жылы үлгере ме, үлгермей ме деп ойлағанмын. Бірақ, қызу дайындықтың арқасында сол жылы Алматы облысының төрт ауданында Наурыз аталып өтті. Бәрінен Алматыда, Медеу ауданындағы Наурыздың

қолдау көрсететінін жазған. Сөйтіп, үш бөлім меңгерушісі іске кіріседі. Бәрінен бұрын бұл жерде Наурыздан бейхабар Колбинның көзін жеткізу оңайға түспеген.

– Колбинмен әңгіме барысында мен «Наурыз ислам дінінен бұрын болған» деген Абайдың ғақлия қара сөзін көрсеттім. Абайдың ғақлия қара сөздерінде «Наурыз қазақ даласына ислам дінінен бұрын келген» деген пікір бар екен. Сол пікір керемет пайдаға асты. Сол тұста Наурызды тірілтуге Абай өзінің қара сөзімен үлкен жәрдем берді, – дейді ақын Мұхтар Шаханов.

Кезінде Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы Дінмұхамед Ахметұлы Қонаевты орнынан алып тастап, ол қызметке айдалады, бір жағынан, талай істің ілгері жылжуына да түрткі болған-ды. Арты қуыс бірінші хатшы қазақ халқының бетін өзіне бұрғызу мақсатында біраз іс-шаралар атқаруға тырысты. Наурыз мейрамы жайында әңгіме көтерілген тұста да ол осындай ойдан ада емес еді. Алайда, өзіне беймәлім мерекенің дінге қатысы жоқ па деген күдігі болғаны рас. Бұл тұста ол да амалсыздан Абайға бас иген.

Міне, береке мен бірліктің бастауы, Жыл басы – Наурыз мейрамы да келіп қалыпты. Жақсылықтың жарқын мерекесі – Наурыз тойында шын көңіл, ақ ниетпен елімізге бақ-береке, әр шаңыраққа қуаныш тілейміз. Ұлы оң, ақ мол болсын!
Наурыз – жаңару мен жаңа істің, ырыс пен ынтымақтың алтын арқауы.
Дастарханға ақ толатын, елге бақ қонатын, арайлы шақты халқымыз – ұлыстың ұлы күні деп бекер атамаған.
Күллі шығыс жұртына ортақ мереке – Наурыздың тарихы тым тереңде жатыр. Күн мен түн теңелетін, ырысы мол мереке жанымызды шуаққа бөлейді.

ҰЛЫСТЫҢ ҰЛЫ КҮНІ ДЕ КЕЛДІ!

Наурыз – Қазан төңкерісіне дейін қолданылып келген қазақ күнтізбесіндегі азаматтық жылдың бірінші айы. Бұл атау бізге ежелгі парсы тілінен келіпті. Алайда ол парсыша ай аты емес, күнтізбесі бойынша, наурыз күні күн мен түн теңеседі. Бұл – жазғытұрғы теңесу. Осы кезде басталатын ай, григорян күнтізбесі бойынша, наурыздың 22-сі мен сәуірдің 20-сы аралығы «Наурыз айы» деп аталған.

Ал байырғы қазақ күнтізбесі бойынша, наурызда отыз күн болған екен. Оның алғашқы күнін Жаңа жылдың басы деп біліп, «Ұлыстың ұлы күні» деп атаған. Бұл күні жер бусанып, жаңарып, қозы-лақ жамырасып, мал төлдейді. Жер-Ананың төсі иіп, ақ мол болады, кәрі-жас құшақтасып көрісіп, бір-біріне ақ ниетпен ақ тілеуін, арман, пейілін білдіріп, наурыз жырын айтатын болған. Жеті түрлі тағам қосып «Наурыз көже» жасаған. Ән шырақп, балана күрестірген. Тұс-топ болып ауылдан-ауылға қыдырып, наурыз көже ішкен.

Бір жақсысы, бүгінде бүкіл Қазақ елінде Наурыз мерекесін тойлау бір ізге әбден түсті деуге негіз бар. Ұлыстың ұлы күні жер-жерде тәрбиелік мәні орасан ұлттық мүддеге негізделген түрлі іс-шаралармен басталады. «Ұлыстың ұлы күні» атты дәстүрлі бұлақтардың көзін ашу рәсімі атқарылады. Оған ұлттық киім киінген облыс әкімінен бастап ресми қонақтар, ақсақалдар мен зиялы қауым өкілдері қатысады. Мұндай салт «Ұлыстың ұлы күні көңіл ақ болсын!» деген наурыздық тілектерге жалғасады. Саябақтарда қатар-қатар киіз үйлер тігіліп, Наурыз ауылдары бой көтереді. Тұс-тұсқа қазан қойылып, жиналған қауымға Наурыз тағамдары – бауырсақ, наурызкөже, қазакша ет, басқа да ұлттық тағамдар таратылады.

Дала сахналарында мерекелік концерттер қойылып, «Наурыз айтысы» өткізіледі. Бұлар «Қасиетті халық тойы – Нұрлы Наурыз» атты театрландырылған көріністер қанат жаяды. «Табиғаттың оянуы», «Аластау рәсімі», «Көшкеруен» көрінісі, «Салт-дәстүр» көрінісі, «Қызғалдақтар» биі, «Шашу», сәбиді бесікке салу, бүлдіршіндердің тұсауын кесу сияқты қойылымдар көрсетіледі.

Аймақ басшысының тұрғындарды мерекелік құттықтауы тыңдалады.

Әрине, мерекелік бағдарлама жер-жерде бірдей болуы шарт емес, онда мәселен, ұйымдастырушылардың еркі бойынша «Наурыз Аруы» байқауының жеңімпаз аруларын марапаттау рәсімін

өткізуі немесе «Көктем мерекесінің жарықжұлдыздары» атты жастарға арналған кешкі дискобағдарлама өткізілуі мүмкін.

Наурызда бұлақтың көзін ашумен қатар, көбінесе, ағаш еккен. «Наурызтал отырғызу» рәсімі атқарылған. Және мейрам мүмкіндігіне қарай түрлі ұлттық спорт ойындарына, қазақша күрес, армреслинг, кір тасын көтеру, арқантартыс, тоғызқұмалақ ойындары, түйепалуан, т.б. жарыстарға ұласқан.

Ұлыстың ұлы күніндегі кең тараған шарт – алыс кеткен ағайын қауышқан, араз жандар татуласқан. Бұл күн – кешірім мен мейірімге, үміт пен сенімге толы ерекше күн деп есептеледі.

Кездесіп қалғанда, бір-біріне «Аман-бысыз, армысыз. Ұлыс оң болсын, ақ мол болсын, ұлыс береке берсін, бәле-жала жерге енсін!» деп, өзара реніштерін ұмытып, кешіретін болған.

Аузынан Алласы түспеген қазақ халқының Наурыз күні бір-біріне кешірудің үлкен мән бар. Өйткені Құдайдың қасиетті өсиетінде былай делінген: «Егер өздеріне күнә жасағандарды кешірсендер, онда көктегі Әкелерің сендерді де кешіреді. Ал егер басқалардың күнәларын кешірсендер, онда көктегі Әкелерің сендердің күнәлеріңнен құлақ сала гөр.

«Сен көктегі мекеніңнен құлақ сала гөр. Оларға кешірім беріп, әрқайсысына өзінің ой-ниеті мен істеріне қарай жауабыңды бере гөр. Адам жүрегінде не бар екенін Сен ғана жақсы білесің ғой. Өзің осы елді

ата-бабаларымызға сыйлаған едің. Ендеше меншікті халқың бұл жерде тұрған барлық уақытта Сені терең қастерлеп, тура жолыңмен жүретін болсын!». «Алдамшы құмарлықтарың өмірлеріңді құртып келген ескі күнәкер болмыстарың мен бұған дейінгі өмір салттарыңды енді тастандар! Рухтарың мен ақыл-ойларың түгелдей жанарсын; осылай Құдайға рухани жағынан ұқсас жаратылған жаңа, шынымен әділетті де қасиетті адам болып өмір сүріңдер!».

«...Құдайға бұрынғыдай тек заңның баптары бойынша емес, Киелі Рухтың жетелеуімен жаңаша қызмет етеміз». (Киелі кітап)...

Иә, Наурыз – жаңару делік. Онда адам баласы да жаңа жылмен бірге жаңарып, өзгеше өмір сүруі тиіс. Ол қандай жаңару? Сырт келбетін өзгертіп, жаңа киім кию ме? Жок!

Наурыздағы жаңару – ішкі дүниенің өзгеріп, кешірім алып, күнәсіз, таза өмір сүру. Тек сонда Құдай адамға көз қырын салып, пенденің арман-тілегі орындалмақ. «Жаратқан ие мынаны айтады: «Аспан – Менің тағым, ал жер – табан тіренішім секілді. Сонда сендер маған арнап қандай үй сала алар едіңдер? Тынығып демалатын орнын қай жермен шығып, пайда болды Менің қолымнан?! Осы әлем түгелдей емес пе? Ал Мен көз қырымды салатындар: күнәларына шын жүректен өкініп, сөзімді терең қастерлеп, іске асыратындар»...

Ендеше, жаңа жылда жаңаша өмір

■ ЖЫР-ШАШУ

НАУРЫЗ КЕЛДІ – БАСТАЛДЫ АМАЛ КҮНІ!

(Отпантауда оқылған өлең)

Маңғыстаудың көргенде маң даласын,
Кеңістікке керемет таңданасың.
Қашағанның жырындай қайран жүрік,
Қашағанның уақыттың аңғарасың...

Бекет пірге дұға етсе, барып тұрып,
Бекет қылып қайтарар халықты үміт.
Күдіреті Құдайдың осы емес пе,
Ой ордасын тауды ойып салыпты нық.

Дархандығы әйгілі даламда ұлы,
Наурыз келді – басталды Аамал күні!
Аман-есен бәріміз көрісейік,
Ең бастысы, еліміз амандығы!

Ашық бүгін халықтың қас-қабағы,
Жазылады жазыра дастаны әлі.
Көктеміміз басталса – Оңтүстіктен,
Ал Жаңа жыл Батыстан басталады!

Маңғыстауда бәрі шын, бәрі де аңыз,
Даламда елінің жаны нағыз.
Отпантаудың басында от жағғанда,
Осы жерден бәріміз табыламыз!

Қазыбек ИСА
14 наурыз 2015 жыл.

сүріп, ақ батаға кенелейік, ағайын!

Наурыз сәтінде өткен жылы атқарған жұмысымызды саралап, келешекке жоспар құрамыз. Тәуелсіз еліміздің өркендеп, өсуі жолында жаңа бастамаларға негіз қалаймыз.

Биыл, қарап отырсақ, Ел тәуелсіздігінің 30-шы жылын атап өтеміз. Ендеше айбыны асқак, Көк туы көкте желбіреген Қазақ елінің болашағы жарқын, бақыты баянды болсын деп тілейік.

Рас, халқымыз дәл осынау кезеңдерде түрлі ауыртпалықтарды өткеріп жатқаны жасырын емес. Мысалы, төл теңгеміздің бағамы түсіп, доллар құнының артуы секілді жәйттер жұртты бірталай алаңдататыны түсінікті.

Дегенмен, мұндай экономикалық ауыртпалықтарды өзге елдер де бастан өткермей отырған жоқ. Қазір жалпы әлем тынышсыз күйде. Төрткүл дүниенің кей тұстарында алапат соғыс бар. Құдайға шүкір, біздің еліміз ондай зұлматтан ада. Береке мен бірлікті ту еткен ағайындарымыздың сәулетті болашаққа да ген үлкен үміт, асқак арманы алға жетелейді. «Отан – елдің анасы, ел – ердің анасы» деген қанатты сөзді үлкен мағына бар. Отанға санан орнықтырады. Елдік рухы мықты халықтың келешегі кемел болары сөзсіз.

Кейбір уақытта қиындықтарға қарамастан, байтақ еліміздің түкпір-түкпірінде жекелеген өндіріс, жаңа жұмыс орындары ашылып, тұрғындар жұмыспен қамтылып жатқан жағдайлар аз емес. Көлемді инвестициялар тартылып, жолдар жөнделіп, көрікті, сәулетті ғимараттар бой көтеруде. Елдің бірлігі мен берекесінің арқасында арайлы тандала да жетіп, үлкен табысқа жетеміз деген тілек мол...

Ұлыстың ұлы күні мерекесіне оралсақ, қазіргі уақытта жаңаша сипатқа ие болған Наурыз – достық пен еркіндіктің де мерекесі.

Олай болса, Наурыз құтты болсын! Төрт түлкі сүтті болсын. Асқа толсын қазаның, кен пейілді қазағым! Еңбегің жемісті болсын, жан-дүниен жанарсын, көңілің сүттей ағарсын! Бір Құдай жар болсын, бойында ар болсын. Жаңа жыл ұлысты болсын, Еліміз ырысты болсын!

Наурызда айтылған барлық тілек қабыл болады деген наным бар. Ендеше, Тәуелсіздігіміздің тұғыры берік болып, еліміздің қуаты арта бесін дегіміз келеді.

Қазыбек ИСА,
депутат Мажиліса Парламенті
Республикасы Қазақстан

ЕСЛИ ГОСУДАРСТВУ НЕ НУЖЕН ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК, КТО И ЗАЧЕМ БУДЕТ ЕГО УЧИТЬ!?

ПОЛНЫЙ ОТВЕТ НА ЧАСТИЧНЫЙ ОТВЕТ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРА

3 февраля 2021 года получен ответ на депутатский запрос «Мемлекеттік тілдің жеке дара мәртебесін анықтайтын уақыт жетті!» («Пора определить особый статус государственного языка!») фракции партии «Ақ жол» Премьер-министру РК Аскар Мамину. Согласно нашим обещаниям избирателям, мы публикуем ответ Премьер-министра.

РАБОТА ПО РАСШИРЕНИЮ СФЕРЫ ПРИМЕНЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОД КОНТРОЛЕМ ПРАВИТЕЛЬСТВА – ПРЕМЬЕР-МИНИСТР.

Депутатам Мажиліса Парламенті Республикасы Қазақстан,
членам фракции «Ақ жол»

3 февраля 2021 г. № ДС-31

Уважаемые депутаты!

Рассмотрев ваш депутатский запрос о расширении сферы применения государственного языка в государственном управлении, хотим сообщить вам следующее.

Закон «О языках в Республике Казахстан» (далее – Закон) устанавливает правовые основы функционирования государственного языка во всех сферах общественных отношений, включая государственное управление, и определяет обязанности по созданию условий для его применения, изучения и развития.

В соответствии с пунктом 3 статьи 23 Закона, «Перечень профессий, специальностей и должностей, для которых необходимо знание государственного языка в определенном объеме, и в соответствии с квалификационными требованиями, устанавливается законами Республики Казахстан».

Реализуется Государственная программа по реализации языковой политики в Республике Казахстан на 2020–2025 годы (далее – Программа), направленная на обеспечение широкого применения государственного языка.

В рамках Программы планируется ввести тестирование кандидатов на государственную службу кандидатов в корпус «Б» по системе «Казтест» с установлением пороговых значений.

Кроме того, Агентство Республики Казахстан по делам государственной службы работает над установлением языковых требований для государственных служащих.

В настоящее время в соответствии с квалификационными требованиями к сотрудникам некоммерческой акционерной компании «Государственная корпорация «Правительство для граждан» сотрудниками Центром обслуживания населения являются владеть казахским языком.

В соответствии со статьей 9 Закона акты государственных органов разрабатываются и принимаются на государственном языке. В связи с этим сейчас, в соответствии с требованиями Закона, все государственные нормативные акты разрабатываются на государственном языке. 93% документов, подготовленных государственными органами, на казахском языке.

В соответствии с 10 статьей Закона, в системе государственных органов, организаций Республики Казахстан независимо от формы собственности, статистический отчетность, финансовая и техническая документация ведется на государственном и русском языках.

Кроме того, ведется законодательная работа по расширению сферы применения государственного языка. Разработан и внесен в Парламент законопроект «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам визуальной информации».

Законопроект расширяет требования к правилам орфографии, семантическому и аутентичному переводу текстов при размещении реквизитов и визуальной информации.

В соответствии с Указом Президента Республики Казахстан от 20 ноября 2020 года №453 функции и полномочия в сфере развития языков переданы Министерству образования и науки.

Это будет направлено на расширение сферы применения государственного языка во всех сферах общественных отношений и создание условий для изучения государственного языка, концентрирует работу по совершенствованию методики обучения казахскому языку в одном центре, а также окажет положительное влияние на развитие государственного языка.

Предложения, озвученные в депутатском запросе, будут учтены при реализации государственной политики по развитию языков в Республике Казахстан.

Работа по расширению сферы применения государственного языка находится под постоянным контролем Правительства, и работа в этом направлении продолжается.

А. Мамин

Благодарим Премьер-министра Республики Казахстан Аскара Мамину за своевременный ответ на наш депутатский запрос и ещё раз обращаем внимание Главы Правительства на ключевые проблемы.

ЕСЛИ ГОСУДАРСТВУ НЕ НУЖЕН ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК, КТО И ЗАЧЕМ БУДЕТ ЕГО УЧИТЬ!?

Уважаемый
Аскар Ұзақбайұлы!

1. Вы ответили на запрос об особом статусе государственного языка со ссылкой на Закон: «В соответствии с пунктом 3 статьи 23 Закона, «Перечень профессий, специальностей и должностей, для которых необходимо знание государственного языка в определенном объеме и в соответствии с квалификационными требованиями, устанавливается законами Республики Казахстан».

Пункт 3 статьи 23 Закона «О языках в Республике Казахстан», на который Вы опираетесь, – это «мертвая» статья, она не выполнялась в течение 24 лет с 1997 года, то есть четверть века и 30 лет Независимости, из-за чего страна потеряла надежду на ее реализацию.

Фактически 23 статья Закона должна была реализована в 2013 году в рамках Программы развития государственного языка на 2011–2020 годы. Однако проект Программы был размещен в Интернете чиновниками, выступившими против государственного языка, из Правительства и Министерства культуры, которое разрабатывало Программу на государственном языке, а группа троллей организовала надуманную акцию протеста и подняла шум.

Тогда наше правительство и министерство, как обычно, опасаясь даже тени защиты национальных и государственных интересов, снова отложили это требование (который раз, знает один Бог). В то время мы, сторонники государственного языка во главе со знаменитым поэтом Мухтаром Шахановым, написали известное «Письмо 138-ми» с требованием убрать 2 пункт 7 статьи из Конституции

и принятия Закона о государственном языке. Еще мы побывали на самом большом митинге в Алматы (около 5 тысяч участников).

Поэтому-то в 2020 году всемирно известные люди нашей страны Эбдіжәміл Нұрпейісов, Дулат Исабеков, Асанәлі Әшімов, Қабдеш Жұмаділов, Мекемтас Мырзахметов, Төрегелді Шарманов, Камал Ормантаев, Нұрғали Нүсіпжанов, Төлен Әбдік, Амангелді Айталы, Смағұл Елубай, Сәбит Досанов, Ғаббас Қабышев, Темірхан Медетбек, Бексұлтан Нұржекеев, Исраил Сапарбай, Ұлықбек Есдәулет и другие подписали на национальном портале «Qazaquni.kz» Открытое письмо Президенту Казахстана с требованием принять Закон о государственном языке.

Открытое письмо, призывающее к принятию Закона о государственном языке, за полтора месяца подписали более 125 000 человек, что в 1000 раз превышает предыдущие обращения и достиг исторического рекорда. Никогда еще не собирали столько подписей для защиты национальных интересов. Это только те, у кого есть доступ к Интернету. Понятно, что за более чем 125 тысячами патриотами страны стоят миллионы людей, не умеющих пользоваться смартфоном.

В этой многочисленной группе достаточно не только казахов, но и представителей разных национальностей (около 50). Многие представители русской национальности во главе с известным журналистом и общественным деятелем Максимом Рожиным также проявили свой настоящий государственный патриотизм, подписав Открытое письмо с требованием защиты государственного языка.

То есть принятие Закона о государственном языке – один из самых актуальных, из дня в день усиливающихся, вопросов повестки дня. Поэтому-то это Открытое письмо человек и поддержали, написав более 2 тысяч комментариев на портале «Qazaquni.kz». Подсчитать количество сторонников в социальных сетях невозможно.

Уважаемый господин Премьер-министр!

В Открытом письме Президенту содержится полная информация о причинах, по которым Ваши ответы на парламентский запрос фракции «Ақ жол» по вопросу определения особого статуса государственного языка не выполняются в реальности.

Вопрос о принятии Закона о государственном языке был поднят партией «Ақ жол» и на первом заседании Национального совета при Президенте Республики Казахстан 6 сентября 2019 года. 28 декабря 2020 года на встрече с членами Национального совета министр культуры и спорта Ақтолы Раимқұлова сообщила, что данное предложение принято в работу и в соответствии с требованиями времени и общества Министерством была разработана и направлена в Правительство Концепция законопроекта о государственном языке.

Другими словами, Концепция закона всё ещё находится в Правительстве без движения – в Вашем письме нет никакого ответа на наши конкретные предложения в запросе. Какова судьба проекта Концепции закона о государственном языке, Аскар Ұзақбайұлы? Это вопрос не только фракции партии «Ақ

жол», но и 125 699 человек, подписавших Открытое письмо (петицию) Президенту, за которыми стоят миллионы!

Если Закон о государственном языке будет принят накануне 30-летия нашей Независимости, то мы считаем, что это показатель нашей свободы.

Прошло уже ещё пятнадцать лет с тех пор, как Лидер нации Нурсултан Назарбаев в своё время сказал горькую правду: «За 15 лет и медведь бы выучился государственному языку». Даже через 30 лет казахский язык никто не будет изучать, потому что нет закона, обязывающего знать государственный язык!

Работа идёт только на бумаге с переводом документов и отчётностью перед властями. На самом деле ситуация тяжёлая.

2. В вашем ответе указано: «В соответствии со статьёй 9 Закона акты государственных органов разрабатываются и принимаются на государственном языке. В связи с этим сегодня, в соответствии с требованиями Закона, все государственные нормативные акты разрабатываются на государственном языке».

93% документов, подготовленных государственными органами, на казахском языке. В соответствии с 10 статьёй Закона, в системе государственных органов, организаций Республики Казахстан независимо от формы собственности статистическая отчётность, финансовая и техническая документация ведётся на государственном и русском языках».

А как на самом деле в жизни? В государственных органах все документы сначала готовятся на русском языке, а затем переводятся на казахский язык. Наш государственный язык нужен в госорганах только для бумажной отчётности, никому он не нужен. Кроме того, много трудностей с ведением делопроизводства на двух языках: вдвое больше уходит времени и бумаги, штат переводчиков, создание специального лингвистического центра. И всё это — дополнительные деньги и налоги, собранные с населения, которые уходят, как вода в песок.

То есть Закон Республики Казахстан «О языках в Республике Казахстан», принятый в 1997 году, является лишь формальным документом, не имеющим регулирующего значения для языковой политики в Казахстане.

Это связано с тем, что установленная Законом норма о государственном статусе казахского языка, не реализована в обществе. Отличие государственного языка от любого другого языка в стране, его приоритетность не реализованы на практике. И беспомощность такого Закона перед русским языком, которая вызывает споры каждый день, свидетельствует о слабости общества.

Особенно полное невыполнение 4 и 23 статей стало актуальной проблемой в течение многих лет, вызывая недоверие общественности к этому документу. Другими словами, слабость и неэффективность Закона, регулирующего языковое пространство в Казахстане, также ослабили языковую политику в стране.

То есть принятие Закона о государственном языке — один из важнейших вопросов повестки дня!

3. В нашем депутатском запросе был поставлен такой вопрос: «За 30 лет всё ещё нет требования об обязательном знании государственного языка государственными служащими. Сейчас требование знания государственного языка выглядит как дискриминация по языковому признаку, а должно быть профессиональным квалификационным требованием к государственным служащим — их всего-то около 100 тысяч человек. Это обязательность равняется. Этим же нормам, как требование от водителя автомобиля водительских прав».

А также передали такие предложения:

1) Внедрение стандарта об обязательном знании государственного языка государственными служащими, сотрудниками правоохранительных органов, судов и учреждений по оказанию услуг населению;

2) Установление системы и

сударственных органов, деловая переписка и др. должны быть написаны только на государственном языке.

В своем ответе Вы написали:

дидатов в корпус «Б» по системе «Казтест» с установлением пороговых значений. Кроме того, Агентство Республики Казахстан по делам государственной службы работает над установлением языковых требований для государственных служащих».

7 сентября 2018 года газета «Қазақ үні» и сайт «Qazaquni.kz» опубликовали статью «ҚАЗАҚ ТІЛІ — НӨЛ! Мемлекеттік қызмет үшін МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ҚҰНЫ ЖОҚ ПА?!» («КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК — НОЛЬ! ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК НЕ НУЖЕН ДЛЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ?!»), где известный юрист Жасулан Иса раскрыл, что казахский язык используется только «формально» в тестах, проводимых Агентством по делам государственной службы. Нет никакой оценки по казахскому языку.

«Я тестировал себя в Агентстве Республики Казахстан по делам государственной службы и Агентстве Республики Казахстан по противодействию коррупции, с первого захода сдал тест по русскому языку и получил сертификат. Цель — Я ХОТЕЛ УЗНАТЬ, КАК СДАВШИЕ ТЕСТ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ СДАЮТ КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК...»

Хотя в тесте есть вопросы на знание государственного языка, в нём не указано количество правильных ответов, проходных баллов. Точнее, есть 20 вопросов по казахскому языку и там, где должен быть балл «правильных ответов», стоит НОЛЬ (0)! Это означает, что вы можете получить сертификат по казахскому языку, не отвечая ни на какие вопросы.

порядка определения уровня владения государственным языком государственными служащими, создание для этого необходимых механизмов;

3) Основной официальный вариант оформления законодательных актов, документов и писем, информации и отчетов го-

«Реализуется Государственная программа по реализации языковой политики в Республике Казахстан на 2020-2025 годы (далее — Программа), направленная на обеспечение широкого применения государственного языка. В рамках Программы планируется ввести тестирование кандидатов на государственную службу кан-

Сам я правильно ответил на 14 вопросов из 20. Так как название сертификата начиналось словами «на знание государственного языка и законодательства...», необходимо было иметь оценку по казахскому языку, однако её нет.

Другими словами, в этот тест казахский язык был включен лишь для отвода глаз. Получается, тем, кого принимают на государственную службу, государственный язык не нужен — написал он, опубликовал скриншот своего сертификата.

Даже сейчас никто не может отрицать, что ситуация в Агентстве по делам государственной службы осталась без изменения.

Итак, господин Премьер-министр, ЕСЛИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЕ НЕ НУЖЕН ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК, КТО И ЗАЧЕМ БУДЕТ УЧИТЬ КАЗАХСКИЙ ЯЗЫК?!

Почему только теперь, спустя 30 лет, «планируется ввести тестирование на государственную службу кандидатов в корпус «Б» по системе «Казтест» с установлением пороговых значений?»

И когда это будет реализовано?

Почему принялись только за корпус «Б»? Почему нет корпуса «А»? Почему в целом не требуют от госслужащих знания государственного языка? Они отличны от Президента страны, сдающего экзамен по государственному языку? Или Вы считаете, что в стране не найти 100 тысяч госслужащих, владеющих государственным языком?

То, что вы, власть, не обязываете знать государственный язык, считая, что нет государственных служащих, владеющих государственным языком, — это признание того, что за 30 лет Независимости государство ничего не сделало для развития государственного языка.

Чтобы заложить основу владения государственным языком, в первую очередь, детские сады в стране должны быть на государственном языке!

Школа должна быть на государственном языке, при окончании и поступлении в ВУЗ должны быть обязательные экзамены на казахском языке на ЕНТ. Высшие учебные заведения страны также должны быть на государственном языке.

1 октября 2020 года на семинаре-совещании «Эффективные пути превращения казахского языка в язык межнационального общения», проведенном Комитетом языковой политики Министерства культуры и спорта, все этнические группы страны с участием Ассамблеи народа Казахстана приняли специальное официальное заявление «ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК ДОЛЖЕН БЫТЬ ОБЯЗАТЕЛЬНЫМ».

Теперь надежда народа на Президента Казахстана Касым-Жомарта Токаева, который, как только взял на себя бразды правления государством, сосредоточился на защите наших национальных интересов в соответствии со своими заявлениями «Самое главное — казахский язык», «казахскому языку суждено стать по-настоящему языком межнационального общения» и особенно, как отметил в недавней статье «Независимость превыше всего», «Знание государственного языка — долг и обязанность каждого гражданина Казахстана».

ЛАТИНИЦА В РК: НЕОБХОДИМО ИЗУЧИТЬ УЗБЕКСКИЙ ОПЫТ

28 января премьер-министр Аскар Мамин провел заседание Национальной комиссии по переводу алфавита казахского языка на латинскую графику. В октябре 2019 года президент Касым-Жомарт Токаев поручил усовершенствовать алфавит казахского языка на основе латинской графики.

ЖАҢА ҚАЗАҚ ӘЛПБИ			
№	латынша	кирилше	әріптің атауы
1	A a	А а	а
2	Ä ä	Ә ә	ә
3	B b	Б б	бы
4	D d	Д д	ды
5	E e	Е е	е
6	F f	Ф ф	фы
7	G g	Г г	гы
8	H h	Ғ ғ	ғы
9	I i	Х х, Н н	ны
10	J j	Й й, И и	ий
11	K k	І і	і
12	L l	Ж ж	жы
13	M m	К к	кы
14	N n	Л л	лы
15	O o	М м	мы
16	P p	Н н	ны
17	Q q	Ң ң	ңы
18	Ö ö	О о	о
19	Û û	Ө ө	ө
20	R r	Р р	ры
21	S s	С с	сы
22	T t	Т т	ты
23	U u	У у	уы
24	V v	Ү ү	ү
25	W w	Ұ ұ	ұ
26	X x	Ү ү	ү
27	Y y	Ү ү	ү
28	Z z	З з	зы

АЛФАВИТ С ДИАКРИТИКОЙ – ГРАМОТНЫЙ ВАРИАНТ

Новый алфавит составляли ученые Института языкознания имени Байтурсынова, Национального научно-практического центра «Тіл-Қазына» имени Шаяхметова, а также ряда университетов. Усовершенствованный алфавит включает 31 символ базовой системы латинского алфавита, полностью охватывающей 28 звуков казахского языка. Специфические звуки казахского языка ә(ä), ө(ö), ү(ü), ұ(ü) и ғ(ğ), ш(š) обозначены диакритическими символами умлаут (¨), макрон (¯), седиль (´), бревис (˘), которые часто используются в международной практике. Алфавит соответствует принципу «один звук – одна буква», закреплению в письменной практике казахского языка. поэтапный переход на новый алфавит планируется с 2023 по 2031 год.

Наконец, появился грамотный вариант алфавита, с диакритическими знаками на основе мирового и турецкого опыта. В отличие от предыдущих вариантов новый алфавит имеет преимущества: легкость письма и четкость носителями латиницы по всему миру, синхронизацию с тюркскими алфавитами, простота электронной информатизации.

Предыдущие три варианта латиницы изначально были незаконны с точки зрения лингвистической науки – без учета основ науки и практики. Например, акут как знак ударения используется в некоторых современных европейских языках, в романских языках используется для различения открытых и закрытых гласных. В некоторых языках используется для обозначения долготы гласных, а также как знак смягчения согласных.

Проще говоря, акут – не для создания новой буквы (графемы), а лишь как знак какой-либо особенности, например, долготы гласного. Это знак ударения (или смягчения), который не ставится одновременно над гласными и согласными.

Латинскому алфавиту более 2,5 тысячи лет, и давно разработаны диакритические знаки для дополни-

тельных фонем (букв). Например, умлаут (две точки над буквой) в немецком языке указывает на мягкость некоторых гласных. Есть определенные знаки, которые показывают специфическое звучание согласных. «Хвостик» в турецком алфавите под S показывает шипящий звук в отличие от обычной буквы S.

То есть диакритика уже передает особенность новой фонемы: Ş ş, Ö ö, Ğ ğ, Ü ü, İ i и т.д. В казахском языке имеется ряд звуков, находящихся аналогии в европейских языках, например, ө [ö], ү [ü], ә [ä], как в немецком, венгерском, финском и других языках.

Эти графические особенности учтены в новом варианте.

НЕОБХОДИМО ИЗУЧИТЬ УЗБЕКСКИЙ ОПЫТ

Казахстан переходит на латиницу вслед за другими республиками, и есть возможность досконально изучить их опыт с тем, чтобы не повторять их ошибки, а они были и есть.

Достаточно сказать, что у нас предыдущие варианты в известной мере повторяли неудачные и ненаучные узбекские варианты с диакритикой, апострофами, апострофом (каракалпакский вариант). Иными словами, не был изучен опыт в соседней стране.

Национальная комиссия РК по переходу на латиницу должна была детально изучить опыт в Узбекистане перед тем, как приступить к латинизации. **Ведь эта страна по многим параметрам (языковым, этническим, социальным, образовательным, экономическим и др.) наиболее близка нам, чем, допустим, Турция. По этой причине надо более пристально следить за латинизацией, за функционированием двух языков (узбекского и русского), языковой ситуацией в сфере образования, науки, книгоиздательства и т.д. в РУз.**

Например, узбеки недовольны сложностями при чтении, письме и компьютерном наборе. Значительная часть населения не сумела освоить латиницу, продолжать использовать кириллический алфавит; в последнее время увеличиваются русские классы и школы, в вузах лекции читаются

на русском языке и т.д. Ведь такие явления нуждаются в исследованиях, чтобы избежать их.

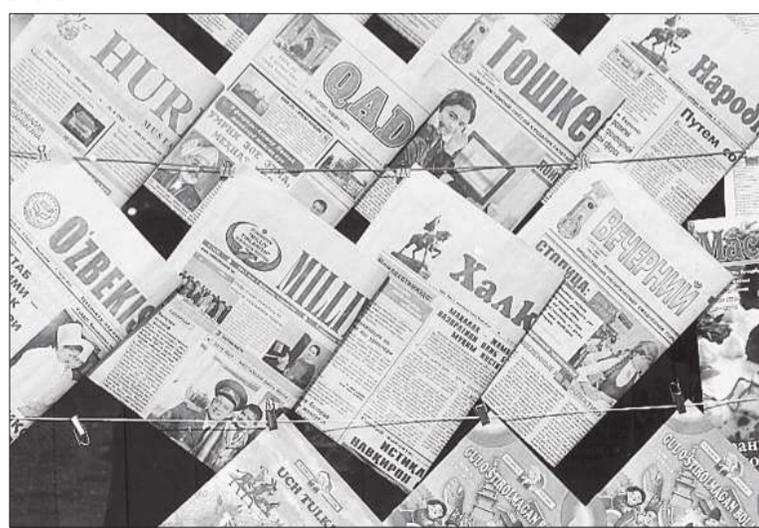
И в течение 27 лет латиница находится в «подвешенном» состоянии, до сих пор 70 % литературы – на кириллице, но молодежь не читает на кириллице, несмотря на дефицит литературы на латинице. 30 % литературы – на латинице – это, скорей всего, лишь учебная литература. А как же культурное наследие на узбекском языке, зафиксированное на кириллице? Ведь оно уже не доступно для молодежи.

Неразвитость монологической лингвистики в Узбекистане, науки в целом, отсутствие комплексной языковой реформы, научного обоснования перехода на латиницу, политизация языкового процесса, недостаточное финансирование, слабая поддержка со стороны государства графической реформы и книгоиздательства были основными причинами неудачного введения латиницы. К тому же латиница по разным причинам не популярна среди населения – даже чиновники предпочитают привычную кириллицу.

В частности, в Узбекистане только сейчас пришло осознание, что смена графики стоит не миллионы, а многие миллиарды долларов. Не говоря о потерях бесценных рукописей, книг и самой «души» языка.

Эти факторы имеются и в Казахстане, что может породить при непродуманной будущей латинизации в нашей республике узбекский синдром – «дрейф на двух лодках», что губительно для казахского языка. Если будет дефицит информации на казахском языке на латинской основе, то будет переход школьников в русские школы. Эта тенденция в известной мере имеется в соседней республике.

Что произошло в Узбекистане? 2 сентября 1993 г. в РУ был принят закон о введении узбекской латиницы, основанной на мировом и турецком опыте. Но в 1994-1995 гг. отношения между Узбекистаном и Турцией резко ухудшились, и узбекская власть решила создать «свою» латиницу: в итоге введено в 1995 г. поправку в узбекскую латиницу, в том числе замена диакритических знаков на апострофы и диграфы (в Каракалпакстане вместо апострофа – акут), затормозило процесс латинизации. Произошла политизация языковой реформы.

РЕКОМЕНДАЦИИ ПРЕЗИДЕНТА К.ТОКАЕВА

Язык – живой организм: какому-то языку латиница помогла в его развитии (турецкому), а какой-то язык при латинизации сталкивается с трудностями (узбекский). Если проанализировать, то можно найти причины, почему латиница не имела успеха у соседей. В самом Узбекистане такие исследования не проводились: какая страна может признаться, что введение латиницы произошло без должной научной подготовки и финансирования?

У нас же скопировали не только предыдущие варианты латиницы, но и опыт внедрения новой графики – без исследований, без подготовки, без должного финансирования, без развитого книгоиздательства и т.д.

По этой причине необходимо не только обсуждение варианта казахского алфавита, но в первую очередь – комплексное реформирование казахского языка до принятия новой письменности. То есть необходима концепция комплексной реформы казахского языка, о которой неоднократно говорил президент Касым-Жомарт Токаев.

К тому же глава государства сказал, что переходить на латиницу в Казахстане надо без искусственного ускорения, с учетом опыта центрально-азиатских государств, «надо учитывать и финансовую сторону вопроса». Президент говорил и о культурном наследии на кириллице.

Поэтому пожелания и рекомендации президента необходимо перевести в практическую плоскость и провести всесторонние исследования опыта у соседей – Узбекистана, Туркмении, Азербайджана.

Если изучили бы опыт латинизации, например Узбекистана, то наверняка изучили бы и финансовую сторону вопроса, и проблемы книгоиздания, культурного наследия, терминов и т.д.

Ведь латиница сама по себе не улучшит положение казахского языка, не создаст казахскую литературу, не издаст книги, не повысит уровень образования и знания английского языка, не введет новые термины, технологии и т.д.

Когда заходит вопрос о культурном

наследии, то у членов комиссии готов один ответ: мол, разработал конвертер, с помощью которого можно осуществить быстрый перевод с кириллицы на латиницу или наоборот. Так, текст 4-томного романа «Абай жолы» Мухтара Ауэзова, написанный на кириллице, можно перевести на латинскую графику всего за несколько минут.

Но при этом умалчивается, что в настоящее время **библиотечный фонд страны насчитывает более 112 млн изданий, из них только около 1,5 млн в электронном формате. Это всего 1,3 % от общего объема библиотечного фонда. Это итоги цифровизации за 13 лет.** При этом, как отметил сенатор Рыскали Абдикеров, качество оцифрованных электронных книг на портале оставляет желать лучшего. Загруженные 3D-версии электронных книг, текстов не ясны, размыты. А некоторые аудиокнижки вообще не открываются.

Казалось бы, очень простая взаимосвязь – переход на новую графику и возможности отечественного книгоиздательства, но эта проблема не обсуждается.

Например, по информации министра образования и науки РК Асхата Аймагамбетова, школьный библиотечный фонд состоит в основном из учебной литературы, художественные произведения составляют только небольшое количество. К тому же в учебных хранилищах преобладают книги советского периода, в подавляющем большинстве идеологического характера. **В школьных библиотеках всего 19 % художественной литературы. Современной художественной литературы, в том числе на государственном языке, по-прежнему ничтожно мало. Не говоря о переводной мировой литературе.**

Были предложения переводить на латиницу только самые выдающиеся произведения, мол, это советская литература.

Это некорректные высказывания по отношению к наследию на казахском языке – оно и так не многочисленное, которое существенно пострадало в советское время.

В первые годы советской власти большевики развернули настоящий библиоцид, и по всему Казахстану цензоры денно и нощно трудились «над искоренением вражеской литературы». Книги изымались даже не по спискам – подвергалось сожжению всё, что было написано на арабике.

Теперь изъятию подлежит литература советского периода? Не нам решать, что останется из культурного наследия будущим поколениям – это решит история, время. Все смены графики прерывали связь с наследием на предыдущей письменности.

Великие культуры, великие народы имеют тысячелетнюю письменность, которую стараются сохранить. Даже сложнейшие с точки зрения изучения и использования китайские иероглифы не переводят на буквенную систему из-за опасности потери тысячелетней китайской культуры.

Праздник Наурыз – один из самых древних праздников на Земле. Он отмечается уже более пяти тысяч лет как праздник весны и обновления природы многими народами Передней и Средней Азии, а по некоторым данным, и у восточных славян.

У казахского народа есть наполненные глубоким смыслом слова: «Не позволяй иссякнуть роднику!» Смысл их напрямую относится к тому, что мы связываем с праздником Наурыз. Родник, который мы обязаны сберечь, – это и родная природа, и высокое духовное начало в человеке, и его вера в собственные силы, и сознание своей ответственности за происходящее в жизни, и чувство дружбы между людьми.

КАК ДРЕВНИЕ КАЗАХИ ПРОХОДИЛИ ОБРЯД ОЧИЩЕНИЯ НА НАУРЫЗ?

С обретением Казахстаном независимости, во второй половине 80-х – начале 90-х годов XX века, мы празднуем Наурыз – вечный праздник единения природы и человека, взаимопонимания и дружбы между народами. Официальное признание он приобрел 15 марта 1991 года, когда президент страны Н. Назарбаев своим Указом объявил день весеннего равноденствия праздником весны – Наурыз-мейрамы. С 2001 года Наурыз объявлен государственным праздником, а с 2009 года праздник отмечается 3 дня подряд, начиная с 21 марта. Эти три дня в Казахстане объявлены нерабочими.

Насколько древним праздником является Наурыз? Что известно о зарождении и развитии этой традиции? Как древние казахи проходили обряд очищения на Наурыз? Об этом и многом другом корреспондент «Вечерней Астаны» беседовал с заведующим кафедрой археологии и этнологии Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, доцентом Уланом Умиткалиевым. Интервью с ученым освещает Елорда Инфо.

Улан Умиткалиев, кандидат исторических наук, завкафедрой археологии и этнологии ЕНУ им. Гумилева

– Улан Умиткалиевич, насколько хорошо тема Наурыза исследована отечественными специалистами, в частности историками?

– К сожалению, на сегодня я не могу сказать, что много специалистов в сфере этнографии, археологии, истории, культурологии пишут о Наурызе. Да, появляются отдельные публикации, но зачастую авторы не являются специалистами в перечисленных сферах, пишут об этом празднике, основываясь на рассказах своих отцов, дедов.

Ранее с научной точки зрения эту тему исследовали ученые-историки Алькей Маргулан, Озбекали Жанибеков, ученый-филолог Акселу Сейдимбек.

– По вашему мнению, эта тема должна быть исследована более системно?

– Я считаю, что история Наурыза требует более глубокого изучения. Это масштабный государственный праздник, в честь которого дается три выходных дня, а мы до сих пор полноценно не исследовали историю его зарождения и развития.

– Почему это важно?

– Это традиция, которая может духовно возродить и объединить наш народ. В ней заложены очень важные смыслы – единение, прощение, сплоченность во имя общей цели, благополучия.

– Сейчас вы в процессе работы над собственной книгой об истории Наурыза. Что вас подтолкнуло к написанию этого труда?

– Являясь действующим археологом, я занимаюсь раскопками памятников раннего железного века на территории республики. В частности, это так называемые курганы с «усами», которые были созданы кочевниками, населявшими Центральный Казахстан в эпоху саков, то есть в V-III веках до нашей эры. Недалеко от кладбищ эти кочевники сооружали каменную насыпь высотой 2 метра, диаметром 30-40 метров. От нее с двух сторон были выложены полудугообразные каменные гряды длиной от 30 до 200 метров, которые ученые и прозвали «усами». Эти «усы» открыты на восток – на восход солнца. Рядом с такими сооружениями были найдены

обломки глиняной посуды, кострища, под насыпью иногда находили скелеты людей, либо лошадей.

В любом обществе существовали традиции, обряды. Саки неспроста разводили огонь у могил предков – это был ритуальный комплекс.

Я придерживаюсь мнения, что ритуалы, проводимые у этих курганов с «усами», имеют общность с традицией праздновать Наурыз.

– Как они связаны?

– В трудах А. Маргулана, А. Сейдимбека отмечается, что этнографический смысл Наурыза в том, что в день весеннего равноденствия обязательно нужно подставить лицо первым лучам солнца, поймать лбом утреннюю зарю, считалось, что тогда человеку будет достаться благополучия. Это созвучно с тем, что «усы» кургана были открыты в сторону восхода солнца.

Наши предки наполняли на Наурыз глиняную посуду молоком, водой, затем относили эти сосуды к родникам, могилам предков, так как верили, что это принесет им изобилие в будущем. Остатки глиняной посуды на территории курганов с «усами», которые расположены у могильных комплексов, также отражают сходство идей.

На Наурыз раньше разводили костры, между которыми проходили люди. Между которыми верили, что они так избавляются от плохого, очищаются. На территории ритуальных комплексов – курганов с «усами» также были обнаружены остатки древних костров, что, возможно, связывает эти поверья.

Также существовал обычай резать на Наурыз лошадь, под насыпью камней обнаруживали скелеты лошадей.

Все эти аналогии позволяют предположить, что Наурыз имеет глубокие корни, он зародился задолго до ислама.

В своей книге я рассказываю об истории Наурыза, начиная с древних времен, его значения и актуальности в наше время, а также предлагаю сценарий общенародного празднования. Книга будет научно обоснованной, но при этом написана популярным языком, что сделает ее доступной широкому кругу читателей.

– Как наш народ отмечал Наурыз в прошлом?

– Пережить зиму для наших предков означало все равно, что заново родиться – настолько сложными были условия жизни в степи в морозную пору. С потеплением

у людей появлялась долгожданная возможность провести родственников в других селениях, справиться об их здоровье. Близкие навещали друг друга, радовались общению, обменивались новостями, у кого что произошло за столь долгий зимний период.

На западе нашей страны 14 марта отмечается праздник «Көрісу» (в переводе «увидеться, встретиться». – Ред.), когда люди обходят дома своих родственников и знакомых, приветствуя словами «Бір жасыңмен!» (в переводе «С одним годом!» – Ред.). По сути, эта фраза является поздравлением с тем, что благополучно пережит еще один год. Эта традиция была общей для всей нашей территории, так и праздновали Наурыз наши предки. Но так как за один день объехать всех сородичей невозможно, этот период длился несколько недель.

В праздничные дни готовили наурыз-коже, но он не имел какого-то строгого рецепта. По сути, его компонентами могли быть любые продуктовые запасы, которые оставались после долгой зимы, как правило, он готовился из вяленого мяса, пшеницы, проса, курта. Получался наваристый, питательный напиток, который поддерживал ослабленный из-за холода организм. Приготовление наурыз-коже символизировало, что зима благополучно пройдена, трудное время миновало.

Празднование Наурыза в течение нескольких недель также помогало людям, утомленным затяжной зимой, психологически легче пережить период переменчивой, неустойчивой погоды, когда до обеда светит яркое солнце, а вечером может начаться жуткий буря или вновь ударить неслабый мороз.

Неспроста этот период рассматривался нашим народом как период жесточайшего противостояния лета и зимы – эти образы есть в устном народном творчестве, казахских мифах. Если тепло запаздывало, люди считали, что солнце ослабло, нужно придать ему мощи. Они разжигали повсеместно костры, так как верили, что огонь помогает приумножению сил солнца, как бы согревает его.

С романтичным традиций. «Селт еткізер» – так назывались дары, которые юноши преподносили своим возлюбленным в период Наурыза. Можно перевести смысл этого слова как подарок, который заставит сердце встрепенуться. Как правило, это были зеркала, гребень – в общем, предметы для ухода за внешностью. В ответ девушки вручали дарителям «ұйқы ашар» – в дословном переводе «предмет, который разгонит сон». Обычно это были чаши с ирмешиком, сладостями.

Очень красивый обычай, который напоминает, что весна – период пробуждения природы, в том числе человеческих чувств.

Сегодня на праздничных площадках Наурыза нам демонстрируют различные традиции казахского народа, начиная от тех, что связаны с рождением ребенка, его самостоятельными шагами, заканчивая проводами невесты и другими обрядами. Я думаю, это происходит из-за дефицита знаний. На самом деле у Наурыза были свои обряды, просто нужно их собрать воедино, систематизировать и довести до народа. Понятно, что какие-то из них в нынешних реалиях могут исполняться лишь символически.

ҚАЗАҚТЫҢ АЗДЫҒЫНАН КҮН ҚҰРҒАТПАЙ ЗАРДАП ШЕГІП ОТЫРМЫЗ

ҚР Мәжіліс депутаты Қазыбек Иса Парламентте қандастар көшінің іркілуіне орай және сол көштің жолын ашудың бағытын көрсететін өте өзекті мәселе көтерді.

Қазақ көшесіне тоқтап қалуына бір шолақ шенеунік кәсіпкер «Жаңаөзен оқиғасын жасаған оралмандар» деген жалғыз ауыз сөзі тосқауыл болған. Қандастарға 4 жылға шейін азаматтық берудің шешімі қазаққа қарсы қабылданған шешім болды. Ол солақай шешімді жөндегенше біраз жылдар өтті. Енді бүгінде көшіп келушілер легі ең төменгі деңгейге түсті.

Бұл сорақылық көшке тұсау болды. Енді бүгін сол сол сорақылық зардабын жөндеу үшін бір пәрменді шешім керек. Ол – шетел қазақтарына келген бетте азаматтық беру.

Азаматтығы жоқ қандастардың қандай қиындыққа ұрынып жатқанын көріп отырмыз ақпарат құралдарынан.

Шындығын айтсақ, азаматтығы жоқ адамның Қазақстанда күн көруге мүмкіндігі жоқ. Олар қаңғып қалады. Ендеше, азаматтық оларға Қазақстан шекарасын аттаған бойда берілуі керек. Израиль сөйтеді. Онсыз оларды шақыру обал жасаумен бірдей.

Ал өзімізді қандай қазаққа қарсы қабылданған шешім болды. Ол солақай шешімді жөндегенше біраз жылдар өтті. Енді бүгінде көшіп келушілер легі ең төменгі деңгейге түсті.

Смағұл ЕЛУБАЙ,
жазушы, Қазақстанның
Еңбек сіңірген қайраткері

МӘЖІЛІС ТАРИХЫНДАҒЫ ТАРИХИ САУАЛ БОЛДЫ

Көші-қон үрдісін дамытуға байланысты, депутат Қазыбек Иса көтеріп отырған мәселенің қай-қайсысы да маңызды.

Бір сөзбен айтқанда, Мәжіліс тарихындағы тарихи сауал болды.

Соңғы он жылдың көлемінде көші-қон мәселесі мұндай кешенді түрде көтерілген емес!

Мен ауызды қу шөппен сүртуден аулақпын, әрине, Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың тапсырмасына сай, Үкімет қимылдай бастады.

Бес жылдық мерзімге жоспарланған мемлекеттік тұжырымдама жасау, Үкімет айқындаған өңірлерден бейімдеу орталықтарын ашу, 2025

жылға дейін 80 мың адам көшіп алу деген секілді.

Мұның бәрі жақсы бастама деп бағалаймын.

Бірақ, Смағұл Елубаев ағамыз айтқанын, Қазақстан халқы санының аздығы мен шетте жеті миллионға таяу қазақ бар екенін ескерсек, Қазыбек аға сұраған көрсеткіш деңгейінде жұмыс істелуі керек.

Әсіресе, бұл сұрақтың бір орталықтан басқаратын Көші-қон агенттігін қайта құрған дұрыс.

«Отандастар қорына» қаражатты көбірек бөліп, қорды Сыртқы істер министрінің құзыретіне басы бүтін берген жөн...

Ауыт МҰҚИБЕК

■ JAŃGYRYQ

БОС ЖАТҚАН ЖЕР ЖАУ ШАҚЫРАДЫ

ӘКІМДЕР ҚАНДАСТАРҒА БОС ҚАЛҒАН АУЫЛДАРДАН ЖЕР БЕРМЕЙ ОТЫР

Мемлекеттік тілдің мәртебесін шын мәніндегі деңгейге көтеруді талап етіп жүрген ақын, Мәжіліс депутаты Қазыбек Иса бүгін Парламент қабырғасында қазіргі қазақтың қаны тамшылаған тағы бір өткір жәйт – көші-қон мәселесін көтерді! Бұл да өте өткір, өте орынды әрі кезек күттірмейтін дүние.

Атам қазақ «бос жатқан жер жау шақырады» деп бекер айтпаған ғой. Шекарасы жалаңаштан ғой. Тұрғындары қалаға қарай қоныс аударуы етек алған Қазақстанның шығысы мен солтүстік өңірлеріндегі бос жерлерге «бөтендердің» көз аларта бастауы соған дәлел.

Солтүстік пен шығыстағы бос жатқан ауылдарға алаңдаған Қазыбек Иса Солтүстік Қазақстан облысы Жамбыл ауданындағы қазақтың көрнекті жазушылары Сәбит Мұқанов, Ғабит Мүсіреповтың ауылдарында 30-35-ақ отбасы қалғанын мысал етіп, дабыл қағыпты. Тура осы ауданда 5-6 жыл бұрын ғана түтіні түзу ұшқан 100-ге тарта үйі бар, айрандай ұйып отырған қазақтың тағы бір тарлан жазушысы Сафуан Шаймерденовтің туған ауылы Амангелдіде бүгіндері бірде-бір тұрғын қалмады. «Қу-вейттен де артық тұрмақ» түгілі, зұлмат аштықта, қырғын соғыста жабылмаған Амангелді ауылы айдың-күннің аманында қанырап бос қалды.

Бір қызығы, ауыл тарап кеткенімен, түгін тартсаң май шығатын, құнарлы қаратопырақты өлкедегі егістік көлемі 1 шаршы метрге де қысқармапты. Себебі, бидай сатып байлыққа белшесінен батқан байларға ауылының бес тиынға да керегі жоқ. Ел көшіп кетті деп олардың қылшығы да қисаяр емес. Жергілікті әкім-

қарарларға да жұрттың үдіре көшуі тиімді сияқты. Кеңес кезінен мұра боп қалған «Нег человека, нет проблемы» деген желбуаз ұран бұл жерде қайтадан туып тіккен тәрізді. Оған дәлелім де бар.

Мал ұстап, тірлік жасау ниетімен Қытайдан көшіп келген қандастарымыз сол жұрты ғана қалған Амангелді ауылына қоныстанғылары келсе, жергілікті әкім «бос жер жоқ» деп шығарып салыпты. Оларды әлі іргесі сөгіле қоймаған басқа ауылдарға қарай бұратын көрінеді. «Солтүстіктегі қазақтың санын қалай көбейтуге болады, ол жақтағы қазақ ауылдарына қалай сақтап қаламыз» деп мына жақта Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтан бастап, бәріміз ақ тер, көк тер болып жүрсек, жергілікті бишікештердің беттері бұл етпей, еліміз деп келген қазақты кері қайтаруда екен.

Алла қаласа, алдағы Наурыз мейрамы өткеннен соң, «бос жер жоқ, басқа ауылға барыңдар» деп ауызды күмір шөппен сүрткен сол ауыл әкімінің көзіне қарап, мәселенің анық-қанығын аудан әкімінен білсем деген тоқтамға келіп отырмын.

«Еділдің бойы ен тоғай – ел қондырсам деп едім» демекші, ендігі кезекте сырттағы қандастарды елге келтіруге ат салысыңыздар, ағайындар.

Сайын ШАЙМЕРДЕН,
журналист

■ MÀSELE

ҚАЗАҚША АТАУҒА ҚАШАН ЖАРИМЫЗ?!

Алдымда жатқан Қазақстан Республикасының үлкен картасына қарап, әлемде көлемі жағынан 9-орын алатын, Алтайдан Атырауға дейін ұшқан құстың қанаты талатын кең байтақ жердің иесі екеніміз есіме түссе, кеудемді мақтанш кернейді. Ата-бабамыздың ақ білектің күшімен қорғап ұшымен, ақ білектің күшімен қорғап қалып, ұрпақтарына аманат еткен Тәуелсіз Қазақстанның азаматы болудың өзі бақыт шығар. Бір ақсақалдың әңгімесінен ой түйгенім бар еді: «Қазіргі халықтың талаптары да орынды шығар, дегенмен тоқсанды алқымдаған менің қазақ жерінде осындай қой үстіне бозторғай жұмыртқалаған заманы болғаны есімде жоқ. Қаймана біз небір нәубет замандарды бастан кешіріп, нешпеме ғасыр соғыс пен аштықты, қудалауды көрдік, біржола құрып кетпес үшін, жерімізден айырылып қалмайық деп, амалға салып бодан да болдық. Өз пайғамыша, қазір қазақ үлгісі Алла тағаланың мейіріміне ілігіп, соның панасын көріп отыр. Себебі, маңайымызға қараңызшы – әлем аласапыран емес пе! Жеріміздің асты мен үсті байлық, табиғатымызда әр қилы: орман, өзен-көл, теңізіміз, тау, тіпті құмды шөл даламыз бар. Жеріне сыймай отырған халықтар былай тұрсын, жер бұйырмаған, кісі есігінде жүрген қаншама ұлттар бар! Ал егер сол байлықты игере алмасақ, пайдаға асыра алмасақ, өзімізге сын. Қазіргі кезде қазаққа сырттан төніп тұрған жау жоқ, бәрін өзіміз іштен ушықтырамыз. Барымызға қанағат етпей Алланың қаһарына ұшыраудан сақтасын бізді».

Иә, елу жылда ел жаңа демекші, екі елуді еңсерген қарияның осы айтқаны – ой салатыны да түсінікті.

Сол картаға үңіліп отырып, орысша (көрші елдің мемлекеттік тілі) жер-су атауларының елімізде ескі кеңестік саясаттан «мұра» боп қалған солақай саясаттың қисынсыз, қисық атымен қалған ауыл, қала атаулары әлі де көп екенін көзім шалды. Жоқ, мен «асыра ұлтшыл» болып, орысша атаудың бәрін алып тастаңдар демеймін, егер сол ауылдың немесе қалаға еңбегі сіңіп, жеріне, еліне шарапаты тиген адам болса, әңгіме бір бөлек. Көбінің мән-мағынасы жоқ Долгое, Канонерка, Степногорск, Щучинск, Макинка, Привольное, Раздольное сияқты толып жатқан атаулар. Байқағаным, Қазақстанда

не көп – Алексеевка, не көп – Ворошилово, Горное, Лесное, қайталанатын Александровка, Михайловкалар, одан тағы әр орысша атаудың алдына ново немесе большое, малое, верхняя, нижняя сияқты түк табылмағандай, қоя салған жөңсіз атаулар баршылық екен. Байырдың келе жатқан өзінің жеріне, сипатына байланысты, мысалы: Ақтұма, Беласқан, Қосөркеш, Кеңсай немесе Көлсай секілді аттардың орнына Красный восток, Дружба, Ленинка немесе кезіндегі Мәскеудің жоспарын орындаймыз деп тыраштанған Передовой, Ударник деген елді мекендер әлі бар екен. Ал енді еліміздің ортасын ойып тұрып Рудный, Петропавл, Павлодар (қай Павел бізге сыйға тартқан екені белгісіз) сияқты алып қалаларға қарап, құдды бір Ресей Федерациясының автономиясында өмір сүріп жатқандаймыз. Сол Павлодардың 47 пайызы (172 000 адам) өзіміздің қарақөздер болса да, ата-бабамыздан аманатқа қалған жерімізде не әкімге, не үкімет орындарына ауыстыру туралы жақ ашпадық, себебі жер-су атауын ауыстыру қол жинап, дауыс беру арқылы халық өзі шешетіні белгілі. Бұдан түсінетініміз: сол 47 пайызымыздың жартысы орыстанды кеткен, ұлттық сана сезімі төмен немесе «какая разница» өмір сүретін қара қамын ғана ойлайтын өз бауырларымыздың бейжайлығы.

Қазіргі кездегі жаңа атаулардың да барлығы көңілімізнен шыға бермейді. Небір СИТИлер мен МЕ-ГАлар, ТАУНдар мен ЛЭНДтардың орнына қазақша әдемі атаулардың жалғаулары табылмады ма деймін. Әлде Мегасилквэйдің орнына «ұлы жібек жолын» айтқанға қиындық тудырды ма екен? Осы мәселені Елбасы да бір жылдары сыңға алғаны белгілі. Астанамыздың әдемі шағын ауданында Шарль де Голь көшесі бар, қатарында осы әдемі жолың ескерткіші бой көтеріп тұр. Иә, керемет тұлға, мықты қолбасшы-генерал шығар, Франция президенті болған. Бірақ қазаққа қандай қатысы бар?! Қазақ еліне қандай еңбегі сіңген? Елімізде осындай қазаққа үш қайнаса сорпасы қосылмайтын адамдардың атауы көптеп кездеседі. Ал қазақ елінің егемендігі үшін қол бастап, құр қылышпен мылтыққа қарсы төтеп берген, «қазағым үшін сайтанмен де келісімшарт жасаймын» деп, 3

мемлекеттің басшысын тақырға отырғызып, қарсы тұрған, ұлты үшін жанын берген Оспан батырға бұйыртқан көше қала шетіндегі Қараөткел ауылындағы бір қысқа көше ғана екен. Отаны үшін қан кешкен тағы бір батырымыз қазақтың қайсар ұлы Қасым Қайсановке тіпті Нұр-Сұлтан қаласынан бір көше бір ескерткіш те бұйырмағаны өкінішті. Қостанай қаласына жол түсіп барғаныма қала ортасында Баймағанбетов көшесі бар екен, жүрген жерімде кездескен атауларға мән беріп, мәлімет жинайтын әдетіммен «гугл бауырыма» салып жібердім. Сөйтсек, Совет Одағының Батыры Сұлтан Баймағанбетов жиырма үш жасында кеңес әскерінің пулемет взводын бөлімшесін басқарып, қан майданда жаудың оқ борап тұрған ұясын кеудесімен жауып, сол ұрыста біздің әскер жеңіске жеткен екен. Мені қынжылтқаны: неге бізге, сол кездегі кеңес үкіметінің балаларына дәл осындай ерлікті жасаған орыстың Александр Матросов екенін жаттатып өсірді? Бүкіл Одақ аумағында соның атымен пионер лагерлері, аудандар, көше ауыл, мектеп атаулары қаптап кетті, атағы жер жарды. Ал жастай қыршыны кеткен қазақ батырын туған жеріне барғанда бір-ақ білдім. Бір қызығы, кездейсоқ кездескен сол көшедегі бес адамнан сұрау салғанда біреуі ғана білетін болып шықты.

Бұл біздің ұлыларымызды ұлықтау, батырларымызды дәріптеудегі дәрежеміздің деңгейі шығар. Біз Усть-Каменогорскіні – Өскемен деп, Семипалатинскіні – Семей деп өзімізді-өзіміз алдағанымен, түп тамыры қайдан екенін білеміз, мойындағымыз келмейді. Сол себептен, ұлы Абайға, Абылайхан, Кеңесарыға бір қаланың атын беруге шамамыз жоқ немесе ұлттық санамыз жоқ.

Егемендігімізге аттай отыз жыл болса да, жетпіс жылдық кеңестің тепкісінен кейін де өз жеріміз, өз елімізде есімізді жисақ та, есі дұрыс қазақша қала, ауыл атауларына жарымаған жайымыз бар.

Қазақ елінің ұрпақтарына берілген ұлы мұралар: туған тіліміз, дініміз, ұлттық салт дәстүріміз, жеріміз, қазба байлығымыз – ата-баба аманаты. Ал аманатқа қиянат жасауға болмайды.

Айдын ҚҰМАРБЕКҰЛЫ

(Жалғасы. Басы өткен санда)

...Кәзір қай жылы екені нақты есімде жоқ, тоқсаныншы жылдардың басында мен Шұбар аулының әкімі Шынабат деген досыма баруым керек болды. Өзіміздің машина бұзылып қалды да, жолай мінген көлігімнен Шұбар аулының тұсынан түсіп қалып, үш шақырым жердегі ауылға көлік күтіп тұрдым. Түс кезі болатын. Күн ыстық. Біруақта Шымкент жақтан бұрылған «Уазик» кол көтермесем де өзі келіп менің жаныма тоқтады. Артқы салонның есігі ашылып, ішіндегі жігіт:

— Аға, мініңіз! — деді.

Мен: «Е, таныстардың бірі екен ғой» десем, жоқ, мен танымайтын екі жас жігіт. Әлгі есікті ашқаны сөз бастады:

— Аға, мына рульде отырған

— Мына жігіттер осындай шаруамен келген екен, басқалар күте тұрар, алдымен екеуінің шаруасын бітіріп жібер, ертерек барып келіншегін шығарсын, — дедім. «Жаһангер Жаппарұлы» деп жаздырып алған екеуі алғыстарын жаудырған күйі кетті.

Тек кейін сол Жаһангердің әкесі мен көкесі қайтып хабарласқан жоқ. Бір күні өзім іздеп барамын-ау деймін, менің қойған атымды ақтайтындай ақылды, білімді, күшті жігіт болып өсті ме екен, көрсем деймін...

Мен «атын ақтайтындай» деген сөзді бекер айтып отырған жоқпын, Арда-Шер. Қазақ балаға қойылған есімді естігенде: «Құтты болсын! Атына ие болсын!» деп тілек айтады. «Атына ие болсын!» дегені «қойылған жақсы атқа лайық азамат болсын!»

ішінен осы қосарланған есімді бекер таңдап алған жоқпын. Есіміне қарай Алла-Таағала несібенді де екі есе етсін деген тілекпен қойдым. Қазақтың ормандай қалың бір тармағы Ноғайлыдан шыққан атақты Шалкиіз жыраудың Темір ханға айтқан мынадай сөзі жеткен бізге ата-бабадан:

Тебінгінің астынан,
Ала балта суырысып,
Тепсінісіп келгенде,
Тең атаның ұлы едің,
Несібенді артық етсе — Тәңірі етті!

Сенің де несібенді Тәңірім артық етсін, балам! Алла-Таағала өз жанынан ешкімге ешнәрсе бермейді, ол тек адамдардың бірінен алып екіншісіне береді. Саған да несібені артық етіп берсе, сен де соған лайық болуға тырысып бағуға тиіссін. Лайық болсаң

■ BILIM

ЕЛ ТАҒДЫРЫ БІЛІКТІ ҰРПАҚ ҚОЛЫНДА

Тәуелсіздіктің көк туы желбіреген ұлтымыздың ең үздік білім ордасы әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. Әлемге танымал жастардың білім мен ғылымға деген ізденісі мен құштарлығының арқасында білім сапасы өте жоғары деңгейде.

1993 жылдың қазанында ССР Одағының Халық Комиссарлар Кеңесінің «ҚазССР үшін мамандар даярлау және Қазақ мемлекеттік университетін ашу туралы» №2293 қаулысы қабылданды. 1934 жылдың 15 қаңтары университеттің нақты құрылған күні болып белгіленді.

2021 жылдан бастап университетіміздің басшылығына жаңа ректор тағайындалған болатын. Жансейіт Қансейітұлы Түймебаев филология ғылымдарының докторы, профессор, әр жылдары ҚР Білім және ғылым министрі, елші, облыс әкімі, соңғы уақытта Қазақстан халық Ассамблеясы Төрағасының орынбасары — ҚР Президенті Әкімшілігі ҚХА хатшылығының меңгерушісі қызметтерін атқарған.

Мен осы атақты, білімі терең, тарихы құнды университеттің филология факультетінің төртінші курс студентімін. Филология факультетіне түскелі әдебиетіміздің тарихы өз құндылығымен ерекшеленді. Өзіміздің елімізге деген патриоттық сезім арқылы еліміздің өсіп өркендеуіне, дамуына, әлемге танымал «Қазақ елі» атануы үшін тарихымыздың құндылығын жоғары бағалап, ұлтжанды азамат атану керектігін терең түсінгендеймін. Соңғы курсымызды тәмамдау барысында өндірістік тәжірибелен А.Байтұрсынұлы «Қазақ елі» оқу-әдістемелік ғылым-зерттеу орталығынан өтудеміз. Өндірістік тәжірибе бойынша орталық жетекшісі Райхан Имаханбет жауапты болып, өзінің мол тәжірибесімен бөлісуде.

Орталық әдебиет сүйер қауымның сүйікті мекеніне айналғандықтан, алдағы уақытта жас өркендердің сол жерден білім алып, алаш зиялыларымыздың құнды деректерін зерттеу барысында еліміздің болашағының жарқын болуына мұражайда қызмет ететін әрбір ұстаздың еңбегі орасан зор. Ғылыми бағытта ашылған бұл мұражай Ахмет Байтұрсынұлы туралы жаңадан тың деректерді талқылау арқылы алдағы уақытта білім сапасына өз үлестерін дарыту арқылы ұрпақ санасына ата-бабаның қасиетін сіңіру. Сонымен қатар, өткенін бағалап, келешегін жоспарлай алатын білімді жастар өз ұлтының ұланы болуы үшін әрине өткенін зерттеуі мен біліуі парыз деп есептеймін. Ер жігітке шешен де, көсем де болар кез келер дегендей алаш жұрты ерлік пен елдікті ұран ете отырып, Алаштың да қазақтың да жүгі жеңіл болған жоқ. Сол жолда құрбан болғандар көп. Сондықтан да осындай еркін мемлекеттің ұрпағы өзінің ата-бабасының тарихына үніле отырып зерттеуі әрине маңызды. Қазақ «жеті атасын білген ұл жеті жұрттың қамын жер, өзін ғана білген ұл құлағы мен жағын жер» деген сөз бар. Халқының қамын ойлаған жастар мемлекеттің ертеңгі тұтқасын ұстар азамат болары айдан анық.

Мадина АБДЫРОВА,
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
Филология факультеті,
Қазақ тілі мен әдебиеті
мамандығының 4-курс студенті

Лейла МЕКЕБАЕВА,
ф.ғ.к., аға оқытушы

ЕЛІҢНІҢ ЕРІ БОЛ, АРДА-ШЕР!

(атаның
немереге өсиеті)

жігіт — менің туған інім. Шұбардың қасындағы Жусансайда тұрамыз. Келіншегі алғашқы перзентін, ұл бала босанып еді, бүкіл отбасымыз жиылып бір аптадан бері бір шешімге тоқтай алар емеспіз. Келін — перзентханада. Бүгін балаға тууы туралы куәлік алып барып, шығарып әкелуіміз керек. Сол куәлікті алу үшін ауылдың әкіміне келе жатқан бетіміз. Сізді алыстан көргеннен кейін інім екеуіміз: «Не де болса осы кісіге атын қойдырамыз!» деп шештік. Аға, сізге осындай өтініш.

Мен таңғалдым.

— Жігіттер! — дедім. — Мына оқиға адам айтса сенбейтін, тек ертегіде ғана кездеседі дейтін ерекше тірлік. Неге? Біріншіден, бұларын — көзсіз ерлік. Себебі, адамның атын қою сияқты оның бүкіл бітім-болмысына, болашақ тағдырына тікелей әсер ететін асқан жауапты істі кез келген көлденең көк аттыға сеніп тапсыруға болмайды.

Оқиғаның екінші адам айтса нанғысыз жағы — сендердің басқа емес, нақ маған тап келулерін. Ал, менде күні бүгінге дейін құдай қосқан қосағым да білмейтін, ұдай қалқаннан тастамай салып жүретін қойын кітапшама бала-шағама, немере-шөберелеріме, шөпшегіме қоярмын деп жазып қойған қырықтан аса ұл баланың, жиырмалдан аса қыз баланың есімі бар. Егер дәл осы жайтты киноға түсірсе жұрт: «Кино ғой, көрдің бе, тоқтаған адамының қалтасында пәленбай есімнің тізімі жүруін» деп сенбестік танытар еді. Бірақ, киноға өмірдегідей болуға жету қайда! Өйткені, киноның сценарийін адам жазады, өмірдің сценарийін Алла-Таағала жазады ғой...

Енді былай етейік. «Маған сеніп тапсырды» екен деп, мен де өз ойымдағыны сарт еткізіп қоя салмайын. Мына тізімді алып оқындар екеуін. Соның ішінен біреуін таңдап алындар, қырықтан аса аттың біреуінің ұнамауы мүмкін емес қой. Және қазақтың ескі салтымен мүмкін болса әкесінің атына ұқсастырып қойындар.

Жігіттер Жаһангер деген атты таңдады. Сәлден соң әкімнің кеңсесіне де жеттік. Ол біз барған соң келді. Мен онымен дос екенімді пайдаланып:

жатса: «Жаман иттің атын Бөрібасар қояды» деп жақтырмай қалады.

Екінші жағынан, адамның есімі де оның астындағы аты секілді, оған иелік ету оңай емес. Жалпы, қазақта әрбір екінші немесе үшінші сөздің екі немесе одан да көп мағынасы болады. Бұл жерде адамның есімі мен ол көлікке мінетін басты жануардың да «ат» деп аталуы кездейсоқ емес. Жалпы, бұл өмірде ешнәрсе кездейсоқ болмайды...

«Атқа ие болу» деген сөздің мағынасы, әсіресе, қосарланған есім (мысалы, Мұхаммед-Ханафия, Қасым-Жомарт деген секілді) қойылған кезде айрықша. Өйткені, қосарланған есімнің адамға тигізер әсері де екі есе. Ол жайлы Мырзақелді Кемелдің «Ғибрат» деген кітабында мынадай әдемі мысал келтірілген.

...Дінмұхамед Қонаев 9 жасар бала күнінде Бақанасқа бара жатқан жолда қатты ауырып қалады. Ата-анасы сұрастырып көрсе, сол манайдағы елде аузы дуалы Оспан қожа деген молда бар екен, соған апарды.

— Бала өзіне берілген есімді көтере алмай жатыр. Құда қаласа, мен үш күн дем саламын, жазылып кетеді, кейін үлкен азамат болады, — дейді Оспан қожа.

Қонаев билік басында отырғанда әкесі: «Баяғыда сені Алланың шарапатымен аман алып қалған Оспан қожа ұсталып кетіп еді. Баласы Сәрсен сол жерде аудан басқарды, бірақ, соғыстан қайтпады. Одан жалғыз ұл бар деп естимін, қол ұшыңды берсейші» депті.

«Мен ешкімге ешнәрсе айтпастан сол жігітті — Өмірзақ Сәрсеновті қызметтен өсірдім, сыртынан бақылап жүрдім. Ол көп жыл Қазақстан Тұтынушылар Одағын басқарды, КСРО Жоғарғы Кеңесіне депутат болды. Қызметін абыроймен атқарды» деген екен Қонаев бірде.

Мен де саған тізімдегі есімдердің

лайық болмасаң, ұстай алмасаң — алып қояды.

Жалпы, адам баласына несібе беріп бір сынайтын Алла-Таағала, одан алып тағы да сынайды. Берген бақты ұстап қала алған, берген несібені ала білген адамға тағы да береді, тағы да береді, бере береді. Ала алмаған, бағасына жете білмеген, басына келіп қонып тұрған бас құсын ұстап қала алмаған, үркітіп жүберген адамға, халыққа, елге оны енді қайтып бере қою қиын. Беруін береді-ау, бірақ олар үшін адам баласы қаншама қиындық көреді, тер төгеді десейші

Несібені, бақ-дәулетті ұстап қала білген адамның мысалы ретінде өзімізге туыс, бүкіл алаштың маңдайына біткен керемет дарынды әртис ағамыз Асанәлі Әшімовті айтсақ болар. Ол кісінің бар болғаны 32 жасында қазақ киносының тарихындағы теңдессіз екі туынды өмірге келді. Біреуі — «Атаманның ақыры», екіншісі — «Қыз-Жібек». Екеуінде де Асекең басты рөлді ойнады. Басты дейтін себебім ол ойнаған Бекежан кинода Төлегеннен көп жағынан басым түсіп тұрды. Оны елдің бәрі мойындады.

Міне, Асекең осы бақ-дәулетті мақтанбай, масаттанбай тектілікпен көтере білді. Кейін, 62 жасында құдыреті күшті Тәңірім оған қайғыны да қабаттап берді. Алдымен жастай қосылған жайы, Шәкен Аймановтың қызы — Майра Айманованы алды. Оны аз дегендей көзінің ағы мен қарасындай екі ұлын — Мәди мен Сағиды бірінің артынан бірін әкетті. Әке жолын қуған Сағидың, енді жарқырап көрініп келе жатқан аса талантты ұлдың қазасына бүкіл қазақтың қабырғасы қайысты.

(Жалғасы бар)

Өмірзақ АҚЖІГІТ

Алматы қаласы Орталықтандырылған кітапхана жүйесіне қарасты 33 кітапхана-бөлімшесінде «Менің жасыл әлемім» атты әдеби шара болып өтті. Журналист, жазушы, баспагер Қазақстан Жазушылар Одағының мүшесі, «Дарабоз» халықаралық сыйлығының лауреаты, «Molia & DOS» баспахана кешені директоры, Республикалық «Абитуриент», «Турист» газеттерінің бас редакторы Баян Болатханованың «Менің жасыл әлемім» әңгімесін негізге ала отырып, қаламгердің шығармашылығына арналған оқырман мен жазушы арасындағы кездесу ұйымдастырылды.

ЖАЗУШЫНЫҢ жасыл әлемі

сонау бала шақтан санаға сіңген шығарма ешқашан ұмытылмайды, өмірлік жадымызда сақталып қалатыны ақиқат. Бала кезде бас алмай оқитын қазақ ертегілері соған нақты дәлел. Бір өкініштісі, балаларға арналған шығармалар бізде қалыс жатқаны да жасырын емес. Осы жағынан алғанда, бұл салада елеулі еңбек етіп жүрген Баян Болатханованың кішкентай оқырмандарымен кездесуі әбден құптарлық іс дер едік. Бүгінгі әдебиет сүйер осы балалардан ертеңгі күні белгілі қаламгерлер шығуы да ғажап емес қой. Бәріміз де солай болғанын қалаймыз, іштей үміт артамыз олардың жарқын болашағына.

Қазақтың көрнекті ақыны, сыншы Аян Нысаналин қаламгер қарындасы Баян Болатханованың алғаш еңбек жолын бастап, қалам қарымын қалың оқырманына танытқан республикалық «Лениншіл жас» газетінде бірге қызмет

атқарған жылдар естелігін тартымды әңгімелеп берді. Үзегілес замандастары белгілі баспагер Балжан Хабдина, жас журналистерді тәрбиелеп, тәлім беріп жүрген ұстазғалым Жетпісбай Бекболатұлы қаламгер Баян Болатханованың шығармашылығына жан-жақты тоқталды. Б.Хабдина: «Баян Болатханованың балаларға арналған әңгімелері мен ертегілері әлі зерттелмеген тақырып. Балалардың ұлттық таным зердесін оятатын қанық бояуға толы көркем туындылар» – деп баға берді. «Баян Болатханова шығармаларын көптен бері зерттеп келемін. Кейбір ойпайымдарым кезінде мерзімді баспасөзге шыққан да болатын. «Қазақтың Қаршығасы», «Гауһартас» өнер тақырыбына арналған көркем деректі туындылары еліміздің мәдени мемуарлық әдебиетінен ойып тұрып орын алады», – деді Жетпісбай Бекболатұлы. Сол сияқты шараға қатысып, өз өнер-

өмірбаянынан сыр шертіп, мерекенің ән тарту сыйлаған белгілі 8-ші Сұлұшаш Нұрмағанбетова жазушы Баян Болатханованың «Гауһартас» өнер туралы деректі әңгімелер жинағында тұлғасын сомдаған кейіпкерлерінің бірі екені белгілі.

Әдеби шараға №41 мектептің 7 сынып оқушысы Асхатқызы Арайлым, №81 мектептің 5 сынып оқушылары Тілуберді Ибраһим, Измахан Аружан, Сағатов Аңсар, Тасболат Инжу, №124 мектептің 4 сынып оқушысы Қыстаубаев Абдурахман, №125 мектептің 4 сынып оқушысы Әлижан, №136 мектептің 7 сынып оқушысы Маемген Толғанай, Талғар қаласының музыка мектебінің оқушысы Цин Амир белсене қатысты. Кездесу барысында балалар жазушы апайларының «Тұяқ батыр», «Балықтар», «Мәңгілік ел» «Құрбақа айтқан әңгіме» ертегілері мен «Бибіжар мен Бойтұмар» хикаятын, «Менің жасыл әлемім», «Қарақиядағы көкпар», «Итбалық», «Сарыкөжек» әңгімелерін жатқа айтып, өздерін қызықтырған сауалдарын қойды. Кішкентай кітапқұмарлардың сұрағына жауап берген жазушы алғысын айтып, «Қазақ тілінің, қазақ әдебиетінің болашағы өздеріндей зерек, кітапты сүйіп оқитын балалардың қолында!» – деп сенім білдірді.

Кеш барысында балалар күй тартып, мерекенің арналар тапқатарын оқыды. Кездесу соңында белсене қатысқан оқырмандарға жазушының қолтаңбасы қойылған «Қарагөз-ғұмыр» кітабы сыйға беріліп, Орталықтандырылған кітапхана жүйесінің директоры Роза Қабиеваның атынан «Мақтау қағазы» тапсырылды.

Ия, алыста қалған балалық бал-дәурен кімге де болса ыстық, қашан да қол бұлғап өзіне тартып тұрады. Көк шалғынды жапыра жалаңаяқ көбелек қуып, құшақ тола қырдың алқызыл гүлін жинайтын жасыл әлемді кім сағынбасын? Жазушы Баян Болатханова жазушылар ортасында сол жасыл әлемімен қайта қауышқандай болды...

Зейнолла ҚАБИОЛЛАҰЛЫ

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ - «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380
«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 ай	қала	429,24	3 ай	қала	1287,72	6 ай	қала	2575,44	12 ай	қала	5150,88
1 ай	ауыл/аудан	447,86	3 ай	ауыл/аудан	1343,58	6 ай	ауыл/аудан	2687,16	12 ай	ауыл/аудан	5374,32

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Бас редактор –
Құлтөлеу МҰҚАШ
Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН

Qazaquni.kz ақпарат агенттігінің
Бас редакторы –
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

Жауапты хатшы –
Гүлмира САДЫҚ

БӨЛІМ РЕДАКТОРЛАРЫ:
Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:

Астана тілшілер қосыны:
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:
Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:
Нұрсұлтан НҰРМАН
(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:
Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Жезқазған қаласы:
Жанат АСАНҚАЛИ
(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Қарағанды облысы:
Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:
Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:
Рахат АЛТАЙ
(8-775-998-15-39)

Түркістан облысы:
Әбдіғәппар АЙДАР
(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)
Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:
Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Тарату бөлімі:

Астанада:
Жасұлан ИСА
(8-776-120-19-72)

Шымкентте:
Мүгән ИСМАЙЛ
(8-701-692-1340),

Астанада «Алты Алаш»
дүңгіршіктерінде сатылады
(8-701-572-88-47)

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат
министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.
Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік
№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқарасы сәйкес келе бермейтін ескертеміз. Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жасалуы қарасты.
Газетте «Қазақпараттың» материалдары пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:
050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3
ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:
8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com
www.qazaquni.kz

Кезекші редактор –
Дастан ЕЛДЕС

ТОО «Қазақ үні»
БИН 00540006784
ИИК KZ50856000000385541
АГФ АО «БанкЦентрКредит»
г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17
Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында
басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.
Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген